

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ
ТОҶИКИСТОН
АКАДЕМИЯИ ТАҲСИЛОТИ ТОҶИКИСТОН
ПАЖҶҲИШГОҲИ РУШДИ МАОРИФ БА НОМИ
АБДУРАҲМОНИ ҶОМӢ**

МУНОСИБАТИ БОСАЛОҲИЯТ ДАР ТАЪЛИМ

(Дастури методӣ)

Душанбе – 2017

~ 1 ~

ББК

УДК

ISBN

Муносибати босалоҳият дар таълим (дастури методӣ). Мураттибон: Ғ. Бобизода, Ш. Исрофилниё, Д. Имомназаров, А. Байзоев. – Душанбе, 2017. –74 с.

Зери назари С. Нуриддин Саид.

Дастури мазкур зарурат, ҳадаф, афзалиятҳо ва шарҳу тафсири мафҳуми муносибати босалоҳият дар таълимро фаро гирифтааст. Дар дастур роҳҳои татбиқи муносибати босалоҳият дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ тавзеҳ ёфта, ба омӯзгорону мутахассисони соҳаи , донишҷӯёну хоҳишмандон тавсияҳои муфид пешниҳод гардидаанд.

Дастури методӣ дар асоси таҳлили назарияҳои муносибати босалоҳият дар таълим, натиҷаҳои озмояиш дар синфҳои ибтидоӣ ва аз ҷанҳои забони тоҷикӣ ва математика дар синфҳои 5-6, ҳамчунин бо назардошти пешниҳодҳои омӯзгорони муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумии озмояиш таҳия гардидааст.

© Бобизода Ғ. ва дигарон. - 2017

~ 2 ~

Мундарича

Пешгуфтор	4
Мақсади татбиқи низоми босалоҳият дар таълим.....	7
Заминаҳои меъёрию ҳуқуқии гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим (ташаққули салоҳиятнокии хонандагон)	8
Муносибати босалоҳият: мафҳум, моҳият ва хусусиятҳо	9
Муносибати босалоҳият дар таълим.....	11
Салоҳиятҳои бунёдӣ	13
Муносибати босалоҳият ба натиҷаҳои таълим	16
Навъҳои салоҳият.....	18
Намунаи салоҳиятҳои умумифаннӣ	19
Таҳлили муқоисавии муносибатҳои таълимӣ ва натиҷаҳои он	24
Хусусиятҳои фарқкунандаи муносибати босалоҳият дар таълим.....	35
Таҳлили муқоисавии дастовардҳо дар низомҳои таълими анъанавӣ ва босалоҳият аз рӯи нишондиҳандаҳои асосӣ.....	40
Зарурат ва сабабҳои гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим.....	48
Муносибати босалоҳият: марҳилаҳои ташаққули салоҳиятҳо	56
Салоҳиятҳо – асоси арзёбии раванд ва натиҷаҳои таълим.....	63
Алоқаманд намудани салоҳиятҳо бо мавзӯҳои барномаи таълим ва китобҳои дарсӣ.....	69
Хулоса	71
Феҳристи манобеъ.....	73

ПЕШГУФТОР

Низоми маориф дар даҳсолаи дуҷуми қарни ХХІ ба муҳимтарин захираи рушди иқтисодию иҷтимоии мамлакатҳо, баланд бардоштани некуаҳволӣ ва рушду такомули инфиродии шаҳрвандон мубаддал гардидааст. Дар ин давра тараққиёти устувори иқтисодиёти ҳар кишвар ба пешрафти соҳаи маориф бештар вобастагӣ пайдо намуда, рушду нумуи он ба ташаккули иқтисоди воқеии давлат ва шаҳрвандон дар шароити талаботи бозори меҳнат бештар мусоидат менамояд. Рушди ҷомеа, таъмини амнияти ҷамъият ва давлат, сифати зиндагии мардум, расидан ба сатҳи ҷаҳонии иқтисодиёт, азҳудкунии имкониятҳои нави технологӣ, умуман, рушди иҷтимоӣ мустақиман ба сатҳи рушди устувори маориф, ташкили чараёни мураттабу босифати таълиму тарбияи хонандагону донишҷӯён ва, дар маҷмӯъ, ба сатҳи саводнокии миллат вобастагӣ пайдо мекунад. Гузашта аз ин, асри ХХІ асри пешрафти босуръати илму техника ва технология, зуҳури самтҳои нави илм ва таҳаввулоти ҷиддии илмиву техникӣ буда, ҳадафи асосӣ гузариши илму маориф, фарҳанг ва иқтисодиёт ба роҳи инноватсионии тараққиёт – технологияи нави таълим аст. Имрӯз инкишофи технологияи навин ва воридшавии инноватсияҳо ба истехсолот ба раванди умумичаҳонӣ табдил ёфта, ҳамчун омили муҳимтарини рушди иқтисодиёт пазируфта шудааст.

Муайян сохтани самти ояндаи инкишоф ва таъмини ҳар кишвар бо кадрҳои ихтисосманд ба дӯши маориф гузошта шудааст. Аз ин ҷост, ки дар ҷаҳони муосир ҳеҷ як

кишвар аз дарёфти роҳҳои ҳалли мушкилоти соҳаи маориф дар канор буда наметавонад.

Ҳадафи таълифи дастури мазкур мусоидат ба ҳалли мушкилоти соҳаи маорифи кишвар дар самти татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим мебошад. Гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим, аслан, падидаи нав нест: он ҳанӯз дар оғози рушди бонизоми назарияҳои илмӣ педагогӣ ба вучуд омада, дар давраҳои гуногуни инкишофи он дар бисёр кишварҳои олам, аз ҷумла, собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ, аз ҷониби педагогон-олимон истифода бурда мешуд.

Муносибати босалоҳият дар таълим омӯзгоронро водор месозад, ки бо истифода аз шаклу усулҳои замонавии таълиму тарбия хонандагонро ҳаматарафа ба зиндагӣ омода намоянд, зеро ҷомеаи имрӯза шогирдони ботачриба, дорои қобилияти ҳалли проб-лемаҳои мураккаби ҳаёти ва ҷавобгӯ ба талаботи бозори меҳнатро аз мактабу маориф интизор аст.

Имрӯз тамоми маҳорат ва нуруи ақлони соҳаи маорифи кишвар, бахусус, омӯзгорон бояд ба рушди салоҳияти таълимии хонандагон равона гардад.

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ислоҳоти соҳа, бахусус, дар таҷдиди назар намудан ба низоми таҳсилот ва ба талаботи замони муосир мувофиқу мутобиқ намудани он қадамҳои устувор мегузорад ва дар раванди навсозии стандартҳои фаннии синфҳои ибтидоӣ, забони тоҷикӣ ва математика барои синфҳои 5-6-и муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ, таҳияи маводи зарурӣ барои омӯзгорону хонандагон

(модулҳои таълими босалоҳият, раҳнамо барои омӯзгорон, замима ба китобҳои дарсӣ барои омӯзгорон ва хонандагон) аз рӯйи стандартҳои насли нав қорҳои муайяно ба сомон расонидааст, ки дар маҷмӯи иқдоми хуб арзёбӣ мегардад.

Ҳамзамон дар шароити имрӯзаи талаботи бозори меҳнати рушдбанда ва муносибатҳои нави иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва ғайра, афзудани китобхонаҳои электронӣ, адабиёти тозанаشر, шабакаҳои интернетӣ, радио, телевизион ва дигар расонаҳои иттилоотӣ, мусаллаҳ будани хонанда танҳо ба дониши ба истилоҳ “академӣ” (назариявӣ) қифоя набуда, таваҷҷуҳи бештар ба татбиқ ва истифодаи он дар амал, дар зиндагии рӯзмарра яке аз муҳимтарин роҳҳои иҷтимоишавии кӯдакон ва ноил гардидани онҳо ба натиҷаҳои ниҳой арзёбӣ мегардад.

Дар дастури мазкур мурағтибон кӯшиш намудаанд, ки барои ҳалли баъзе мушкилоте, ки омӯзгорон ва мутахассисони соҳаи маориф дар раванди татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим дучор мегарданд, тавсияҳои муфид диҳанд.

Мақсади татбиқи низоми босалоҳият дар таълим

Мақсади асосии татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим ба ташаккули механизми татбиқи дониши назариявӣ дар амал, таъмини раванди ташаккули шахсӣ, мутобиқ гардидан ба шароити нав, инкишофи худмуҳофизаткунӣ, худтарбиядиҳӣ, худтакмилдиҳӣ ва дигар хусусиятҳои нигаронида шудааст, ки ба рушди шахсияти комил дар самтҳои зерин мусоидат менамоянд:

- чустучӯии дастҷамъона ва фардии дарёфти роҳҳои рушди салоҳиятҳои ҳалли проблемаҳои фаъолияти таълимӣ;
- дарки сабабҳои рӯйдодҳои воқеии ҳаётӣ, моҳияти ҳодисаҳои табиат ва робитаи байниҳамии онҳо;
- омода намудани хонандагон ба дарёфти роҳҳои ҳалли проблемаҳои асосии ҳаётӣ;
- омӯзиши роҳҳои равона намудани фаъолияти хонандагон ба дунёи арзишҳои маънавӣ;
- омӯзонидани роҳҳои ҳалли проблемаҳои алоқаманд бо амалигардонии масъалаҳои муайяни иҷтимоӣ;
- омӯзонидани дарёфти роҳҳои ҳалли проблемаҳои интиҳоби касб ва ғайра.

Ҳамзамон мақсади асосии муассисаи таълимӣ дар шароити татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим, пеш аз ҳама, таъмини рушди тафаккур ва амалиёти ба он нигаронидашудаи самарабахши хонандагон дар раванди таълим мебошад. Рушди тафаккур, асосан, тавассути амалҳои муҳимтарини фаъолият, аз ҷумла, фаъолиятҳои таҳқиқотӣ, лоиҳавӣ, созандагӣ, идоракунии ва амсоли онҳо амалӣ гардида, ба худмуайянкунии шахсият ба таври

самаранок мусоидат менамояд. Муҳимтарин шарт раҳой ёфтан аз мушкилот дар ҷаҳони муосири иттилоотӣ доштани маълумот оид ба методҳои илмӣ дарки олам ва рушди тафаккури таҳқиқотӣ мебошад. Ҷустуҷӯӣ далелҳо аз муҳити атроф, таҳлил ва муқоиса намудани онҳоро ҳар як инсон, новобаста ба касби ҳеш, бояд дар сатҳи зарурӣ тавонад. Он, пеш аз ҳама, тавассути омӯзиш ва истифодаи технологияи нави педагогӣ, бахусус, дар самти дарк ва татбиқи натиҷаҳои дониши назариявӣ ба даст меояд.

**Заминаҳои меъёрию ҳуқуқии гузариш
ба муносибати босалоҳият дар таълим
(ташаққули салоҳиятнокии хонандагон)**

Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илм бо мақсади ворид намудани маорифи кишвар ба низоми ягонаи таҳсилоти ҷаҳонӣ иқдомҳои навбатиро дар омода сохтани заминаҳои меъёрию ҳуқуқӣ ба нақша гирифтаанд, ки муҳимтарини онҳо инҳоянд:

– таҳия ва тасдиқи “Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020” (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2012, №334). Дар асоси ин ҳуҷҷат то соли 2020 стандарту барнома ва китобҳои дарсии ҳамаи фанҳои таълимӣ барои хонандагони тамоми зинаҳои таҳсилот қадам ба қадам бояд таҷдиди назар гардида, дар асоси талаботи муносибати босалоҳият дар таълим таҳия гарданд;

Барои татбиқи стратегияи номбурда Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон:

– дар ҳамкорӣ бо мушовирони ватанӣ ва муаллифон таҳияи стандартҳои фаннии насли нав (муносибати босалоҳият)-и синфҳои ибтидоӣ ва фанҳои забони тоҷикӣ ва математикаро барои синфҳои 5-6-и муассисаҳои таҳсилоти умумӣ ба итмом расонид ва онҳоро дастраси омӯзгорони синфҳои номбурда гардонид;

– таҳияи стандарт, модулҳои таълим, раҳнамо барои омӯзгорон, замима ба китобҳои дарсӣ барои омӯзгорон ва хонандагони синфҳои ибтидоиро низ тавассути муаллифон ба анҷом расонида, озмояиши онҳоро дар соли таҳсили 2015-2016 анҷом дод ва дар соли таҳсили 2016-2017 ба таври пурра ба татбиқи онҳо шурӯъ намуд. Дар баробари ин озмояиши таълими фанҳои «Забони модарӣ» ва «Математика» барои синфҳои 5-6-ро дар муассисаҳои таълимии пилотӣ (озмояишӣ) аз рӯйи стандарт, нақша, барномаи таълим ва нақшаҳои тақвими таҳиягардида оғоз намуд.

Муносибати босалоҳият:

мафҳум, моҳият ва хусусиятҳо

Мафҳумҳои “салоҳият” “босалоҳият” (салоҳиятнок) ва “салоҳиятнокӣ” ҳамчун муродифҳои калимаҳои латинии “competens”, “competentis” ба забони тоҷикӣ ворид шудаанд.

Дар дастури мазкур, новобаста ба шарҳи зиёди маъно, мафҳумҳои “салоҳият”, “босалоҳият” ва “салоҳиятнокӣ” ба мақсади ифодаи истилоҳоти ҳоси соҳаи маориф истифода бурда мешаванд.

Дар Луғати истилоҳоти Хазионаи аврупоии таҳсилот мафҳуми “салоҳият” (competens) ба таври зерин оварда шудааст:

- қобилияти хуб ва самарабахши иҷро кардани кори мушаххас (амал);

- мутобику мувофиқ будан ба талаботи вазифавӣ (касбӣ);

- доро будан ба қобилияти иҷрои вазифаҳои махсуси меҳнатӣ, супоришҳои гуногунсатҳ ва ғайра.

Дар стандартҳои фаннии зинаи таҳсилоти ибтидоӣ мафҳумҳои “салоҳият” ва “хонандаи босалоҳият” ба таври зерин шарҳ дода шудаанд:

Салоҳият (competens):

- маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои амалие, ки ба ҳалли масъалаҳои мушаххаси ҳаёти (иҷтимоӣ, иқтисодӣ), маърифатӣ ва касбӣ равона карда мешаванд;

- маҷмӯи маҳоратҳое, ки шахс онҳоро тавассути маърифат ва таҷрибаи хеш ҳосил мекунад;

- натиҷаи таҳсил арзёбӣ гардида, ҳамчун қобилияти истифода бурдани дониш, малака ва маҳорат ҳангоми ҳалли масъалаҳои соҳаи муайян зоҳир мешавад.

Хонандаи босалоҳият (competentis student):

- хонандаест, ки маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои дар раванди таълим омӯختаро дар ҳаёти ҳаррӯза истифода мебарад;

- хонандаест, ки амалро мустақилона бо сифати хуб ва боварии комил иҷро мекунад.

Салоҳиятнокӣ қобилияти маҷмӯии инсон буда, барои мустақилона истифода бурдани унсурҳои мухталифи

дониш, малакаю маҳорат ва усули фаъолият дар вазъиятҳои муайян (таълимӣ, инфиродӣ, касбӣ) равона мегардад.

Дар раванди муносибати босалоҳият дар таълим диққати асосӣ ба рушди салоҳиятҳои хонанда ё худ ба ташаккули малакаҳои амалӣ (ҳаётӣ, воқеӣ, функционалӣ) равона мегардад. Салоҳиятнокӣ аз нуқтаи назари педагогӣ ҳамчун натиҷаи таълими самарабахш арзёбӣ гардида, шахс дар раванди он ба маҷмӯи салоҳиятҳои амалӣ ноил мегардад. Ҳар як салоҳияти мушаххас (масалан, иттилоотӣ ё озмояишӣ) маҷмӯи мураккаби амалҳост, ки ҳамгироии дониш ва татбиқи онро дар назар дорад.

Дар баъзе адабиёти илмӣ мафҳумҳои **салоҳият, қобилият, малака** ва **маҳорат** баробар истифода бурда мешаванд, ки ба робитаи ногустастани байниҳамаи онҳо далолат мекунад.

Дониш дар муносибати босалоҳият дар таълим чузъи таркибии малака маҳсуб ёфта, барои санҷиш, муқоиса бо намуна, ислоҳи ғалатҳо, пешниҳоди ҷавобҳои муътамад истифода бурда мешавад.

Муносибати босалоҳият дар таълим

Салоҳият сифати инсонӣ як зинаи таҳсилотро ба анҷомрасонида ба ҳисоб рафта, омодагии ўро ба фаъолияти муваффақона дар ҳаёти ҳаррӯза ифода мекунад.

Бартариҳои асосии муносибати босалоҳият дар таълим имконияти омодагии хатмкунандаи мактаб ба иштироки фаъолоне дар ҳаёти ҷомеа маҳсуб меёбад. Хатмкунандаи

муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ тибқи муқаррарот бояд салоҳиятҳои зеринро дошта бошад:

- омодагӣ ба ҳалли мушкилот;
- омодагӣ ба фаъолияти мустақилонаи маърифатӣ;
- омодагӣ ба робита;
- омодагӣ ба истифодаи технологияи иттилоотӣ иртиботӣ (робитаӣ);
- омодагӣ ба таъсири иҷтимоӣ;
- омодагӣ ба хизмати Ватан;
- омодагӣ ба худтакмилдиҳӣ, худмуайянкунӣ, худомӯзӣ ва ғайра.

Муносибати босалоҳият дар таълим тибқи фаҳмиши васеъ натиҷаи таҳсилот арзёбӣ гардида, он дигар натиҷаҳои таълимро низ фаро мегирад. Хонандаи босалоҳият барои расидан ба мақсад ҳам захираҳои дохилӣ – дониш (азҳудкунии маълумот), маҳорат (амал), малака (амали сатҳи олӣ, яъне автоматиконидашуда), низоми арзишҳо, меъёр, муносибат, сабаб ва ҳам захираҳои беруна – манбаи маълумот, воситаҳои иртиботӣ (коммуникатсионӣ), воситаҳои моддӣ-техникӣ ва ғайраро сафарбар менамояд.

Дарк карда тавонистани хусусияти фарқкунандаи муносибати босалоҳият аз таълими анъанавӣ дар раванди таълим басо муҳим аст. Муносибати босалоҳият дар таълим маҷмӯи принципҳои умумии таълим, ташкили раванд ва баррасии натиҷаҳои он мебошад.

Салоҳиятҳои бунёдӣ

Салоҳиятҳои бунёдӣ (асосӣ)-ро инҳо ташкил медиҳанд:

Салоҳиятҳои арзишӣ-маънавӣ. Рушди ин салоҳиятҳо хонандаро ба дарки арзишҳо, қобилияти дидан ва ҳис намудани муҳити атроф, муайян намудани мавқеъ ва нақши фард дар ҷомеа, маҳорати интихоби мақсаду мазмуни амал, рафтори худ ва қарор қабул намудан омода месозад. Салоҳиятҳои мазкур механизми худмуайянкунии хонандаро дар ҷараёни таълим ва дигар фаъолиятҳо таъмин месозанд.

Салоҳиятҳои умумифарҳангӣ. Хусусиятҳои фарҳанги миллӣ ва умумибашарӣ, асосҳои маънавӣ ва ахлоқии ҳаёти инсон ва халқҳои алоҳида, асосҳои фарҳангии расму оинҳои оилавӣ, иҷтимоӣ ва миллӣ, дарки нақши илм ва дин дар ҳаёти шахс ва ғайра доираи масъалаҳоро ташкил медиҳанд, ки хонанда бояд аз онҳо бохабар бошад, фаҳмад ва дар таҷрибаи ҳаёти истифода кунад. Ба ин гурӯҳи салоҳиятҳо ҳамчунин таҷрибаи азхудкунии нақшаи илмӣ ҷаҳон аз ҷониби хонанда дохил мешавад, ки дар ниҳояти қор ба дарки фарҳангиву умумибашарии ҷаҳон оварда мерасонад.

Салоҳиятҳои омӯзишӣ-маърифатӣ маҷмӯи салоҳиятҳои хонанда дар самти фаъолияти мустақилонаи маърифатӣ аст, ки унсурҳои фаъолияти мантиқӣ, методологӣ ва умумитаълимиро дар бар мегирад ва ба объектҳои ҳақиқии дарккунӣ равона гардидааст. Ба ин гурӯҳи салоҳиятҳо донишу маҳоратҳои ташаккули ҳадафмандӣ, банақшагирӣ, таҳлил, нишон додани

аксуламал, худбаҳодиҳии фаъолияти омӯзишиву маърифатӣ дохил мешаванд. Дар раванди ташаккули ин салоҳиятҳо хонанда дорои қобилияти фаъолияти эҷодкорона мегардад: донишҳоро бевосита аз ҳаёти воқеӣ ба даст меорад, дар ҳолатҳои ғайриинтизорӣ қарори дуруст қабул карданро ёд мегирад, маҳорати ҳалли эҷодкоронаи мушкилиҳоро ба даст меорад. Дар доираи ин салоҳиятҳо қобилияти фарқ кардани воқеият аз бофтаҳо ва рост аз дурӯғ тавассути истифода аз методҳои эҳтимолият, омӯри ва тарзҳои дигари ҳисобу ҷенкунӣ ташаккул меёбад.

Салоҳиятҳои иттилоотӣ. Бо ёрии воситаҳои техникӣ, яъне дастгоҳҳои воқеӣ (телевизор, магнитофон, телефон, факс, компютер, принтер, модем) ва технологияи иттилоотӣ (сабтҳои аудио-видеоӣ, флешкарта, CD, почтаи электронӣ, васоити ахбори омма, интернет) маҳоратҳои ҷустуҷӯи мустақилона, таҳлилу ташҳис, интиҳоби иттилооти зарурӣ, ташкил, табдилдиҳӣ, тағйирдиҳӣ, нигоҳдорӣ ва интиқолдиҳӣ тариқи шабакаҳо ташаккул меёбад.

Салоҳиятҳои иртиботӣ. Ба салоҳиятҳои мазкур донишҷӯ забонҳои зарурӣ, намудҳои ҳамкорӣ бо одамони наздику дур ва воқеаҳо, маҳоратҳои фаъолият дар гурӯҳ, иҷрои нақшҳои гуногуни иҷтимоӣ дар коллектив дохил мешаванд. Хонанда бояд худро муаррифӣ карда тавонад, қобилияти навиштани мактубу ариза, пур кардани пурсишнома, савол додан, мувоҳида кардан, шунидани фикру ақидаҳои мухталиф ва ғайраро дошта бошад.

Салоҳиятҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ, пеш аз ҳама, дар соҳаи фаъолияти шахрвандию ҷамъиятӣ (ичрои нақши шахрвандӣ, назоратчӣ, интиҳобкунанда, намояндагӣ), иҷтимоию меҳнатӣ (ҳуқуқҳои истеъмолкунанда, харидор, муштарӣ, истеҳсолкунанда), муносибату масъулияти оилавӣ, масъалаҳои иқтисодӣ ва ҳуқуқ, худмуайянкунии касбӣ дорои дониш ва таҷриба буданро нишон медиҳад. Ба ин гурӯҳи салоҳиятҳо маҳорати таҳлили вазъият дар бозори меҳнат, фаъолият намудан тибқи манфиатҳои шахсӣ ва ҷамъиятӣ, доро будан ба этикаи меҳнатӣ ва муносибатҳои шахрвандӣ дохил мешаванд. Хонанда ба сатҳи ҳадди ақалли малакаҳои иҷтимоӣ, фаъолнокӣ ва саводнокии функционалӣ барои зиндагӣ дар ҷомеаи муосир ноил мегардад.

Салоҳиятҳои худтакмилдиҳии шахсӣ ба аз худ кардани маҳоратҳои рушди ҷисмонӣ, маънавӣ ва зеҳнӣ, худтанзимкунии отифӣ (эмотсионалӣ) ва худдастгирӣ равона шудаанд. Объекти воқеӣ дар доираи салоҳиятҳои мазкур ҳуди хонанда ба ҳисоб меравад. Хонанда намуди фаъолиятҳои ба манфиат ва имконоти шахсии ӯ равонашударо аз худ мекунад, ки аз худдарккунии мунтазами ӯ, рушди сифатҳои шахсии инсонӣ замони муосир, тақмили саводнокии равонӣ, фарҳанги тафаккур ва рафтор дарак медиҳад. Ба салоҳиятҳои мазкур дониш ва риоя кардани қоидаҳои гигиенаи шахсӣ, ғамхорӣ нисбат ба солимии шахсӣ, фарҳанги дохилии экологӣ ва дигар сифатҳои марбут ба асосҳои беҳатарии ҳаёти шахсӣ дохил мешаванд.

Муносибати босалоҳият ба натиҷаҳои таълим

Ин тарзи муносибат талаб мекунад, ки сараввал салоҳиятҳои умумифаннии муқаррар карда шаванд. Салоҳиятҳои умумифаннии ҷанбаҳои гуногуни таълим, тарбия ва рушди шахсии хонандаро фаро мегиранд. Салоҳиятҳои мазкур ҳамчун натиҷаи ниҳии таълим ҳисобида мешаванд ва новобаста ба фан ташаккул дода мешаванд. Яъне, салоҳиятҳои мазкур ҳамчун натиҷаи таълими фанҳои гуногун шинохта шуда, дар раванди таълими ҳар як фан тақмил дода мешаванд.

Ҳамзамон барои ҳар як фан маҷмӯи талабот дар шакли салоҳият дар стандарт ва роҳнамоҳои фанӣ нишон дода шудаанд. Ҳар як салоҳият дар шакли таҷриба, ки дониш, малака ва маҳорати муайяно талаб мекунад, пешниҳод гардидааст. Асоси салоҳиятро таҷриба ташкил медиҳад, яъне хонанда то кадом андоза ин ё он амалро дуруст иҷро карда метавонад. Дар раванди таълим ба хонанда имконияти таҷриба кардан (машқи зиёд то ҳосил шудани таҷриба) фароҳам оварда мешавад ва маҳз чунин равад **муносибати босалоҳият дар таълим** фаҳмида мешавад.

Ҳамин тариқ, муносибати босалоҳият дар таълим ҳосил кардани таҷрибаро дар раванди амалҳои маърифатӣ (таълимӣ), ташаккул додани муносибатҳои иҷтимоӣ (тарбия) ва дар амал татбиқ кардани донишҳои асосӣ (фан)-ро дар назар дорад. Салоҳият ҳамчун натиҷаи таълиму тарбия, ки дар шакли таҷриба (иҷрои амал дар сатҳи маҳорат) зоҳир мегардад, фаҳмида мешавад.

Барои беҳтар дарк кардани ин нукта чанд намуна меорем:

Намунаи 1: Мазмуни матнҳои гуногуни ношиноси нисбатан калонҳаҷм (то 400 калима)-ро, ки 7-8 калимаи нав доранд, дарк карда, мавзӯ ва фикри асосии онро муайян мекунад (Забони модарӣ. Синфи 4. Хондан);

Намунаи 2: Маҷмӯи ченакҳои дарозӣ, масса, вақт, арзиш, суръат ва масофaro ҳисоб карда метавонад (Математика. Синфи 4.);

Намунаи 3: Хатарҳои атрофро муайян карда, роҳҳои одии паст кардани хатарҳоро шарҳ медиҳад (Табиатишinosӣ. Синфи 3).

Навъҳои салоҳият

Тавре ки маълум аст, вазифаи ҳар як фанни таълими дар баробари инкишоф ва рушди системаи дониш, малака ва маҳорати фаннӣ инчунин ташаккул додани малакаву маҳоратҳои умумифаннӣ, фарофаннӣ (берун аз фан) низ мебошад. Масалан, ҳангоми таълими мавзӯи мушаххас аз фанни математика, биология ё адабиёт мо дар хонандагон малакаҳоero инкишоф медиҳем, ки ба масъалаҳои одоби муошират, муносибат, инсондӯстӣ ё тарзи рафтор дар лаҳзаҳои алоҳидаи ҳаёт ва фаъолият равона шудаанд. Пас, дар ташаккули салоҳиятнокии хонанда, муносибати босалоҳият дар таълим ба зинаи аввал бароварда мешавад. Дар раванди таълими ҳар як фан, албатта, рушди салоҳиятҳои хоси фаннӣ, умумифаннӣ (робитаи фанҳои ба ҳам наздик) ва салоҳиятҳои фарофаннӣ дар назар дошта мешавад. Дар баъзе манбаъҳои иттилоотӣ такмили силсилаи салоҳиятҳои дигар низ нишон дода мешаванд. Масалан, дар баробари ташаккули салоҳиятҳои фаннӣ

муҳаққикон ба ташаққули салоҳиятҳои иртиботӣ (коммуникативӣ), салоҳиятҳои фарҳангӣ ва ғайра низ таваҷҷуҳ намуданро тавсия додаанд.

Дар зер намунаҳои асосии гурӯҳи салоҳиятҳои умумифаннӣ шарҳ дода мешаванд.

Намунаи салоҳиятҳои умумифаннӣ

Ба салоҳиятҳои умумифаннӣ дохил мешаванд:

Салоҳиятҳои маърифатӣ-таҳлилӣ:

– истифодаи дониш, таҷриба ва ақидаҳо дар вазъияти нави таълимӣ;

– таҳлили алоқа ва муносибати мутақобилаи ақидаҳо, таҷрибаҳо ё маводи табиӣ ва сунъӣ;

– дарки таркибёбии кулҳо аз ҷузъҳо;

– таҳлили шароити мушаххаси таъсири ҷузъҳо ба бунёди чизи том;

– таҳлили қоида, ақида, вазъият ва таҷрибаҳо бо назардошти ибрази нуктаи назар, ақидаҳои назариявӣ ва фаҳмишҳои гуногун.

Салоҳиятҳои маърифатӣ-эҷодӣ:

– зоҳир намудани ҳавасмандӣ, шавқу завқ ба падидаҳои ҷаҳонӣ, таҷриба, маводи нав ва ҳодисаву воқеаҳои ғайримуқаррарӣ ва мураккаб;

– озмояиши идеяҳо, фарзияҳо ва пешниҳодоти нав;

– таҳқиқи системаҳо ва масъалаҳои мураккаб тавассути муносибатҳои гуногун (тарҳсозӣ, таҳқиқ, таркиб);

– сохтан ё бозсозии ашё, таркиб, муносибат ва идеяҳо тавассути тағйир додан, ҳамгиро кардан ва ё чудо кардан ба чузъҳо.

Салоҳиятҳои маърифатӣ-таҳқиқӣ:

– таҳлил ва баҳодиҳӣ ба ашё, ҳодисаҳо, тачрибаҳо, ақидаҳо, назарияҳо, вазъиятҳо ва падидаҳои дигар;

– муайян намудани тафовути мутақобилаи омилҳо, идеяҳо, назарҳо ва бартарихо;

– истифодаи ченакҳои гуногун барои арзёбии ақидаҳо, ҳодисаҳо, далелҳо, сабабҳо ва амалҳо;

– истифода, арзёбӣ ва таҳқиқи стратегияҳои зехнии гуногун ба мақсади ҳалли масъалаҳо (проблемаҳо) ва қабули қарорҳо;

– таҳлили омилҳои таъсиррасон ба ақида ва қобилиятҳои фикрии одамон.

Салоҳиятҳои худшиносӣ ва мустақилият:

– дарк, кадр ва ҳифз кардани худ;

– таъсири шинохти фарҳанг, забон, қоидаву тачрибаҳо ба худшиносӣ, арзишҳо ва рафтор;

– ташаккули малака, фаҳмиш ва эътимоди интихоби роҳҳои заминагузор ба рушди саломатӣ, рафтори шоиста ва худшиносии мусбат;

– таҳлили таъсири оила, ҷомеа ва мавқеи иҷтимоӣ ба ташаккули шахсият;

– намоиш додани боварӣ ба худ, худидоракунии ва қобилияти муташаккилона амал кардан;

– ташаккули эътимоднокии шахсӣ ва қобилияти худҳифзкунӣ.

Дарк, қадр ва ҳифз кардани дигарон:

- равшанфикр будан;
- омӯхтани одамон, фарҳангҳои гуногун ва таъмини эҳтироми онҳо;
- шинохтан ва қадр кардани арзишҳо ва фаҳмишҳои гуногуни одамон ва тафовути ақидаҳои онҳо аз ҳамдигар;
- қадр кардани қобилият ва шавқу завқи шахсиятҳо ва таъсири мусбати онҳо ба рушди ҷомеа;
- тарғиби некуахлоқии атрофиён.

Дарк ва қадр кардани истиқлолият ва устувории иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва муҳити зист:

- таҳқиқи таъсири падидаҳои ҷаҳонӣ ба фаҳмиши мустақилият дар ҳаёти иҷтимоӣ ва табиӣ шахс;
- таҳқиқи вобастагии рушди устувор ба ҳамкории самаранок ва ҳаматарафаи омилҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва экологӣ;
- таҳлили ақида, интиҳоб, рафтори шахс ва роҳҳои таъсиррасонии онҳо ба ашъи зинда ва ғайризинда;
- натиҷагирӣ чашмдошти амалҳои шахс ё гурӯҳи одамон ва таъсири он ба рушди устувор;
- нишон додани эътимоднокии рафтори мусбӣ ба таҳкими некуахлоқии ҷомеа, муҳити зист ва иқтисодиёт (маҳаллӣ, миллий ва ҷаҳонӣ).

Ташаккули саводнокӣ:

- ташаккули дониш вобаста ба самтҳои гуногуни саводнокӣ;
- пазируфтани зарурати донишҳои гуногун дар ҳаёти ҳаррӯза;
- дарки моҳияти маводи таълим тавассути калима, тасвир, рақам, овоз, ҳаракат ва дигар нишондиҳандаҳои гуногун ва шарҳ додани онҳо;
- таҳқиқи муносибати мутақобилаи саводнокӣ ва дониш, фарҳанг, арзишҳо;
- арзёбии ақидаҳо ва ахбор аз сарчашмаҳои гуногун дарёфтшуда (одамон, манбаъҳои маълумот ва дигар маъхазҳои табиӣ ва сунъӣ);
- дастрасӣ ва истифодаи технологияҳои гуногун дар таҳқиқи ақидаҳо ва афзун намудани дониш дар соҳаҳои гуногуни таълим.

Таҳқиқ ва таҳлили падидаҳои олам тавассути соҳаҳои гуногуни дониш:

- ҷустуҷӯ, дарки ақида ва таҷрибаҳо тавассути истифодаи стратегия, восита, захираҳо ва технологияҳои гуногун;
- интиҳоб ва арзёбии сарчашмаҳо ва воситаҳои иттилоотӣ барои иҷрои вазифаи мушаххас;
- истифодаи воситаҳои гуногуни савод бо мақсади таҳлилу таркиби ақидаҳо ва шарҳу тафсири онҳо;
- таҳлили маълумоти сифатӣ ва миқдории хаттӣ, шунавоӣ ва биноӣ, ки аз сарчашмаҳои гуногуни иттилоотӣ ба даст омадаанд;

- истифодаи ақидаҳо ва технологияҳо ба мақсади эҷоди чизи нав.

Баёни мундариҷаи маводи таълим ва интиқоли маънӣ тавассути воситаҳои гуногуни савод:

– баёни андеша, таҷриба, ҳисоб ва муошират тавассути маводи таълим, стратегия ва технологияҳои гуногун;

– муоширати самаранок тавассути воситаҳои гуногуни саводомӯзӣ;

– ташаккули малакаҳои мушаххаси фанҳои алоҳида тавассути истифодаи воситаҳои забонӣ, андеша ва равандҳои мусоидаткунанда;

– пешниҳоди андеша, таҷрибаҳои ҳосилшуда ва ахбори фарогир, осонфаҳм ва барои дигарон муфид;

– интиҳоб ва истифодаи технологияи мувофиқ барои таъмини муоширати самаранок ва боадабона.

Ташаккули масъулиятииносии иҷтимоӣ (истифодаи қоидаҳои ахлоқӣ):

– таҳлили таъсири амалиёти чашмдошти шахс ба муҳит дар вазъиятҳои мушаххас;

– ба эътибор гирифтани таъсири амалиёт дар вазъият ва шароитҳои гуногун;

– риояи муназзами арзишҳои асосии ахлоқӣ;

– намоиши мавқеи усулӣ (принципиалӣ) дар раванди ҳалли масъалаҳои ахлоқӣ (“эҳтироми ҳар як шахс”);

– таҳқиқи роҳҳои истифодаи арзиш, фикрҳои шахсони алоҳида ва халқиятҳо барои таҳким ва нигоҳдошти ахлоқи ҳамида.

Иштирок дар муҳокима ва муколамаҳо:

– нигоҳдошти тавозуни суҳангӯӣ, гӯшкунӣ ва посухгӯӣ;

– таъмини имконият барои сахмгузориҳои ҳар як шахс;

– пешниҳоди фикрҳои гуногун, бозътимод ва созанда;

– истифодаи омилҳои ҳамдигарфаҳмӣ барои расидан ба фикри ягона дар масъалаҳои матраҳшаванда;

– зоҳир намудани эҳтиром ҳангоми муҳокима ва дигар фаъолиятҳои дастҷамъона.

Иҷрои вазифаҳои ҷамъиятӣ:

- зоҳир намудани эҳтиром ва эътимодноки ба таъмини ҳуқуқҳои инсон, ҳуқуқҳои аҳдномавӣ ва устувории муҳит;

- сахмгузориҳои дар ташаккули муҳити созгор ва ҳалли мухолифатҳо дар синф, мактаб, оила ва ҷомеа;

- ба эътиборгирии қобилияти инсон ҳангоми гуфтугӯ, расонидани ёрӣ, иҷрои дархост, риояи мустақилият;

- ноил гардидани ҳонандагон ба ҳадафҳои ҳеш тавассути ёрии мутақобила;

- таъмини масъулияти бартарафсозии муносибатҳои ғаразнок ва ноодилона нисбат ба худ ва дигарон.

Таҳлили муқоисавии муносибатҳои таълимӣ ва натиҷаҳои он

Барои дарки моҳият ва таъмини татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим хеле муҳим аст, ки хусусиятҳои таълими анъанавӣ ва босалоҳиятро таҳлил намуда, ба тафовутҳои асосии онҳо пай барем. Бо ин мақсад хусусиятҳои хоси таълими анъанавӣ ва босалоҳиятро бо ҳам муқоиса мекунем.

А) Хусусиятҳои хоси таълими анъанавӣ:

- сохтори дарс ва тақсими вақт ба таври устувор муқаррар карда мешавад ва дар раванди таълим таваҷҷуҳи асосӣ бештар ба гирифтани дониши назариявӣ (донистан) нигаронида мешавад;

- интихоби мавзӯҳо маҳдуд ва таълими он, асосан, дар доираи вақти ба ҳар як қисмати дарс муайяншуда амалӣ мегардад (омӯзгор бояд онро ҳатман риоя кунад);

- илм (асосҳои мундариҷаи таҳсилот) ҳамчун маҷмӯи далелҳо, мафҳумҳо ва қоидаҳо баррасӣ мегардад;

- омӯзиши асосҳои илм ҳадафҳои асосӣ ва худкифоякунондаи раванди таълим маҳсуб меёбад;

- омӯзгор саволҳои маъмулӣ (чӣ?, барои чӣ?) мегузорад ва ҳамроҳ бо хонандагони синф ба онҳо посух медиҳад;

- шакл ва усулҳои таълим ба мундариҷаи таълим вобаста (тобеъ) қунонда мешаванд;

- истифодаи дониш ва маҳорат вобаста ба лаҳзаҳои дарс (дар доираи вақт) маҳдуд карда мешавад (пурсиши

вазифаи хонагӣ, баёни мавзӯи нав, мустаҳкамкунӣ, кори мустақилона);

- таҷрибаи ҳаётии хонанда берун аз раванди таълим ташаккул меёбад;

- муассисаи таълимӣ хонандаро аз ҳалли проблемаҳои мураккаби ҳаётӣ дур ва ба соҳаи дарки донишҳои назариявӣ наздик менамояд;

- дар раванди таълими мазкур хонандагон бештар ба бой гардонидани хотираи хеш таваҷҷуҳ менамоянд.

Б) Муносибати босалоҳият дар таълим ва хусусиятҳои он:

- илм (асоси мундариҷаи таълим) ҳамчун маҷмӯи таҷрибаи умумииinsonӣ дар ҳалли мушкилот пазируфта мешавад;

- омӯзиши асосҳои илм ҳамчун воситаи принципҳои тафаккури илмӣ арзёбӣ мешавад;

- дарёфт намудани ҷавоб ба саволҳои омӯзгор «барои чӣ?» ва «чӣ тавр?» дар ҳамкорӣ бо хонандагон сурат мегирад;

- шакл ва усулҳои фаъолияти таълимӣ ҳамчун воситаҳои мустақилона расидан ба ҳадафҳои педагогии муайян (масалан, корҳои гурӯҳӣ барои ташаккули салоҳиятҳои кор дар ҳамкорӣ) истифода мешаванд;

- дониш ва маҳорат дар вазъиятҳои мушаххаси ҳаётӣ (ё наздик ба онҳо) истифода мешавад;

- натиҷаҳои асосии таълим ҳамчун таҷрибаи даркшудаи фаъолият арзёбӣ мешавад;

- ташаккули таҷрибаи ҳаётӣ дар доираи раванди таълим ҳамчун омилҳои арзишманд ба эътибор гирифта мешавад;

- таҷрибаи ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ ба даст меояд;

- қобилияти истифодаи таҷрибаи гирдовари мафҳумҳои дидактикӣ ташаккул ва рушд меёбад.

Ҳамзамон қайд намудан зарур аст, ки салоҳият таълим дода намешавад, он дар натиҷаи азхудкунии дониш ва татбиқи амалии он ташаккул меёбад.

Ҳамин тариқ, муносибати босалоҳият равандест, ки дар чараёни он дониш, малакаҳои ҳаётан муҳим ташаккул дода шуда, тарзу роҳҳои дар ҳаёт истифода бурдани онҳо рушд дода мешавад.

Муносибати босалоҳият дар таълим муносибати хонандаро ба таҳсил, нақши омӯзгорро дар раванди таълим, муносибати омӯзгору хонандагон, хонандагону маводи таълимиро муайян мекунад. Доништан ва салоҳияти татбиқ кардани ин хусусиятҳо ба омӯзгор имкон медиҳад, ки сатҳи зарурии азхудкунии малака ва рушди салоҳиятҳои хонандаро таъмин сохта, барои ташаккули шахсияти масъулиятнок, ботарбия ва маърифатнок заминаи мусоид фароҳам орад.

Салоҳият маҳорати татбиқи маводи назариявии омӯхташуда дар ҳаёт буда, натиҷаи амалии таълим арзёбӣ мегардад. Воқеан, навсозии мазмунӣ таҳсилоти умумӣ дар асоси гузариш аз тамсила (модел)-и донишандӯзӣ ба тамсила (модел)-и рушди салоҳиятнокӣ сураи мегирад.

Дар чомеаи муосир хатмкунандаи комил хонандаест, ки ба ҳаёт бо таҷрибаи муайяни иҷтимоӣ, маънавӣ ва шахсӣ ворид мегардад ва дорои қобилияту неруи ҳалли вазъиятҳои ахлоқӣ, шахрвандӣ, экологӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ, маърифатӣ ва ғайра мебошад. Табиист, ки дар чунин шароит омода намудани хонандагон ба ҳаёт ба маротиб душвор мегардад, зеро таълим дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ дар шароити кунунӣ аксаран ба азхудкунии донишҳои фаннӣ (назария) нигаронида шуда, мазмун ва мундариҷаи таълим ба ҳаёти воқеӣ алоқамандии кам дорад ё ба он тамоман алоқаманд нагардидааст. Яъне, дар интиҳоби мавзӯҳо ниёз ва эҳтиёҷот, шароит ва воқеияти ҳаёти имрӯзаи хонанда қариб ба эътибор гирифта нашудааст.

Муҳаққиқону коршиносон боисрор қайд менамоянд, ки мазмуни таҳсилот дар он сурат ба талаботи замон ҷавобгӯ буда метавонад, ки он на танҳо ба азхудкунии дониши назариявӣ (ки он ҳам муҳим аст), балки дар баробари он ба ташаккули қобилияту неруи ҳалли мушкилоти ҳаётӣ, таҷрибаи мукаммали масъалаҳои ҳаётӣ, иҷрои нақшҳои иҷтимоӣ ва ташаккули салоҳиятҳои амалӣ нигаронида шуда бошад. Маҳз ба ҳамин хотир яке аз роҳҳои дигаргунсозӣ ва такмили таълими мактабӣ бо назардошти талаботи чомеаи муосир рушди салоҳиятнокии хонандагон дар раванди таълим ба ҳисоб меравад, ки татбиқи он на танҳо ба афзудани дониш, малака ва маҳорат, балки ба рушди салоҳиятҳои иҷтимоӣю шахсии хонанда мусоидат менамояд (В.А. Байденко, О.Л.

Жук, И.А. Зимняя, В.В. Сериков, Ю.Г. Татур, А.В. Хуторский ва диг.).

Тахти мафхуми салоҳиятҳои иҷтимоӣ-шахсӣ, ба фикри олимон, маҷмӯи дониш, малака ва таҷрибаи хонанда фаҳмида мешавад, ки омили таъминкунандаи фаъолияти натиҷабаро толибилм ва ҳалли масъалаҳои фаннӣ ва таълимӣ-иҷтимоӣ мебошад.

Қобилияти ҳаматарафаи хатмкунандаи муассисаи таҳсилоти умумӣ барои ташаккули салоҳиятҳои таълимӣ ва иҷтимоӣ-шахсӣ дар раванди ҳалли мушкилоти гуногуни шахсӣ ва касбӣ салоҳиятҳои иҷтимоӣ-шахсӣ номида мешавад. Устувории рушди салоҳиятҳои иҷтимоӣ - шахсии хонандагон тавассути ташаккули салоҳиятҳои арзишӣ-музминӣ, ҳавасмандӣ, отифӣ-қавиירוдагии шахсият дар раванди ягонагии чараёни таълим ва тарбия, алокаи байнифаннии таълимӣ ва беруназтаълимии воситаҳои педагогӣ таъмин мегардад.

Татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим навосии мақсад ва натиҷаҳо, мундариҷа ва методика (технология)-и таълимиро пешбинӣ менамояд. Натиҷаҳои асосии татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим ҳамчун тақмили қобилиятҳои зарурии хонандагон дар истифодаи маҷмӯи салоҳиятҳо (бо ҳавасмандӣ ва масъулияти баланд) барои ҳалли масъалаҳои сершумор пазируфта мешавад. Агар ба математика ҳамчун фанни таълимӣ, ки дар ҳалли гурӯҳи муайяни масъалаҳои муҳимми ҳаётӣ ба хонандагон ёрӣ мерасонад, назар кунем, дарк мекунем, ки, воқеан, масъалаи асосӣ ва муҳим дар омӯзиши фанни мазкур на маҷмӯи донишҳо (назария), балки ташаккули маҳорати

татбиқи мундариҷаи фан дар амал мебошад. Ин омил аз омӯзгор бозсозии мундариҷаи ба таҷриба нигаронидашуда ва истифодаи шаклу методҳои фаъол, воситаҳои дигари таълимиро, ки дарёфти роҳҳои бартаарафсозии мушкilotи зиёди иҷтимоӣ-шахсиёро таъмин карда тавонад, тақозо менамояд.

Дар раванди бозсозии мазмуни таҳсилот бо назардошти талаботи муносибати рушди салоҳиятнокӣ дар таълим нақши асосиро ҷанбаҳои амалӣ, байнифанӣ ва ғайра иҷро мекунанд. Ин омил пешбинӣ менамояд:

- ба мазмуни таълим ворид сохтани вазъиятҳои таълимӣ-иҷтимоии проблемавӣ.

- таъя намудан ба таҷрибаи иҷтимоӣ ва шахсии хонандагон дар ҳалли вазъиятҳои ҳаётан муҳим;

- истифодаи методикаи фаъоли таълим, проблемагузори, ба роҳ мондани фаъолияти таҳқиқотӣ, ки ворид шудани ҳар як хонандаро ба ҳалли масъалаҳои гуногун, фаъолнокии таълимӣ ва азхудкунии он таъмин месозад.

Дар интихоби методикаи таълим дар раванди татбиқи муносибати босалоҳият тавачҷуҳи асосӣ ба технологияи рушдбанда (шахсӣ-тамоилӣ) равона карда мешавад, ки дар асоси истифодаи шаклҳо ва методҳои фаъоли таълим, низоми проблемавӣ-модулии таълим, методҳои лоиҳавӣ-таҳқиқотӣ ба роҳ монда мешавад.

Татбиқи амалии рушди салоҳиятнокӣ дар таълим метавонад тавассути ба мазмуни таълим ворид намудани масъалаҳои ба таҷриба нигаронидашуда сурат гирад. Ин гуна масъалаҳо дониши ҳамаҷониба, маҳорат ва таҷрибаи

хонандагонро, ки тавассути ташкили фаъолияти мустакилонаи ҷустуҷӯӣ ва дар ҳолатҳои ғайристандартӣ (ғайриҷашмдошт) аз худ карда мешаванд, ташаккули медиҳанд.

Масалан, сифатҳои фарқкунандаи масъалаҳои ҷамъбасткунанда аз ғанни математика инҳоянд:

- аҳаммияти арзишҳои шахсии масъалаҳои иҷтимоӣ-фарҳангӣ бо тақвия ба таҷрибаи хонанда;

- сериумории масъалаҳои иттилооти ададӣ (ҷадвалҳо, нақшаҳо, диаграммаҳо, харита ва атласҳои географӣ, сурат ва ғайра);

- норасоӣ ё фаровонӣ дар шартҳои масъалаҳои пешниҳодишуда;

- имконияти иҷрои масъалаҳо тавассути якҷанд соҳаи ғаннӣ;

- имконияти дарёфти ҷавоб дар шаклҳои гуногун (тавассути ҷадвалҳои географӣ, матнӣ, маҳсули таҳсилотӣ (натичаи амал).

Ба намунаи баъзе масъалаҳои таълимӣ, ки дар раванди таълими ғанни математика дар синфҳои 10-11 истифода бурда мешавад, менигарем:

Масъала. Автобус бо хонандагон ҳаракати ростии худро аз рӯйи қонуни $s(t) = -t^3 + 12t^2 + 20t$ (t -дар соат, $s(t)$ -роҳ бо километр) оғоз намуда, аз шаҳри Душанбе (макони ҳаракат аз майдони Ҳофизи Шерозӣ) ба самти Қалъаи Ҳисор раҳсипор мегардад. Суръати ҳаракати автобусро муайян кунед. Дар кадом вақт суръати ҳаракат бешиар мегардад ва аҳаммияти суръати мазкур аз чӣ иборат аст, агар вақт аз 1 то 3 соат тағйир ёбад? Оё автобус

хонандагонро ба экскурсия сари вақт оварда метавонад, агар саршавиш он дар соати 13.00, вақти ҳаракат бошад аз майдон дар соати 11.30 дақиқаи ҳамамон рӯз пешбинӣ шуда бошад?

Дар масъалаи овардашуда супоришҳои таълимии хусусияти умумидошта тавре пешниҳод мегарданд, ки шарҳи иттилоотро аз соҳаҳои гуногуни ҷанми, моделкунонии вазъиятҳо, тартиб додани алгоритми ҷаъолият оид ба ҳалли вазъият, дарёфт ва интиҳоби иттилоот аз воситаҳои таълимӣ, ахборӣ, истифодаи компютер ва ҷустуҷӯи маводи нави ахбориро пешбини менамоянд.

Ҳамин тариқ, салоҳиятҳо муқобилиятро бо дониш, малака ва маҳорат наменпазирад, баръакс онҳо ба навосзи мундариҷаи онҳо, ки характери байниҷанми ва амалӣ доранд, сари кор мегиранд. Тафовути муносибати босалоҳият дар муқоиса бо низоми дониш, малака ва маҳорат на танҳо ҷузъиёти шинохтӣ (когнитивӣ) ва ҷаъолияти ҷаврӣ, балки ҷузъиёти ҳавасмандӣ-арзишмандӣ ва отифӣ-қавииродагиро, ки рафтор ё ҷаъолияти шахсиятро дар вазъиятҳои гуногун муайян менамоянд, фаро мегирад. Натиҷаи татбиқи рушди муносибати босалоҳият дар таълим дар дарсҳои математика тағйири тамоили раванди таълим ва нигаронидани он ба рушди салоҳиятҳои калидии хонандаро дар назар дорад, ки он ба ҳалли самарабахши проблемаҳои гуногуни иҷтимоӣ-шахсӣ мусоидат менамояд.

Тафovuти муносибатҳои таълимиро дар ҷавдали муқоисавии натиҷаҳои онҳо мушоҳида кардан мумкин аст (нигаред ба ҷадвали 1).

Ҷадвали 1.

Таҳлили муқоисавии натиҷаҳои таълим

Муносибати анъанавӣ ба таълим	Муносибати босалоҳият дар таълим
<u>Хонанда:</u> - қоидаи ҳиссаҳои нутқ (исм, сифат, феъл ва ғайра)-ро аз ёд медонад; - аз матн (ҷумла) калимаҳои ифодакунандаи исм, сифат, феъл ва ғайраро муайян карда метавонад; - калимаҳоро аз рӯйи хусусият (ҳиссаи нутқ) ба гурӯҳҳо ҷудо карда метавонад; - бо исмҳо ҷумла сохта метавонад; - исми хосро аз ҷинс; сифатро аз феъл; ҷумлаи содаро аз ҷумлаи мураккаб фарқ мекунад.	<u>Хонанда:</u> Андеша (ақида)-ҳои худ ва дигаронро барои ифодаи мақсадҳои гуногун тавассути матнҳои гуногун менависад. Андешаи худро ҳам ба тариқи хаттӣ ва ҳам ба тариқи шифоҳӣ пешниҳод карда метавонад.

Матнро равону бурро ва бо овози баланд меҳонад. Шеърро бурро ва ифоданок меҳонад. Мазмуни матни хондаашро нақл мекунад. Дар як дақиқа ... калима меҳонад. Ба саволҳои матн ҷавоб медиҳад.	Унсурҳои гуногуни матнро мешиносад ва истифода карда метавонад. Стратегияҳои гуногунро самаранок истифода бурда, матнҳои ношиносро меҳонад. Барои дарки мазмуни матнҳои гуногуни ношинос усулҳои самараноки фикриро истифода мебарад. Навъҳои гуногуни матнро аз сарчашмаҳои гуногун меҳонад ва менависад.
Мазмуни матни пешниҳодшударо нақл мекунад. Дар мавзӯҳои гуногун мубоҳиса мекунад. Аз рӯйи расм ҳикоя тартиб медиҳад. Дар мавзӯи ... муколама тартиб медиҳад.	Қоидаҳои мушаххаси гӯш карданро дар вазъиятҳои гуногун риоя карда, дигаронро ба риояи онҳо даъват менамояд. Мазмун ва мақсади асосии навъҳои маъмули нутқи шифоҳии ба синну сол мувофиқро муайян, таҳлил ва арзёбӣ мекунад. Имконияти баробари гӯш кардан ва гуфтанро дар шаклҳои гуногуни нутқи шифоҳӣ истифода мебарад. Саволҳои гуногун

	мегузорад, дар вазъиятҳои шинос ва ношинос дастурҳои мураккаби бисёрамала медихад. Фикру мулоҳизаҳои нисбатан мураккабро бо мақсадҳои гуногун (ҳаҷман калонтар) ба таври шифоӣ баён мекунад.
--	--

Тавре ки аз нишондиҳандаҳои ҷадвал бармеояд, унсурҳои таҳсилот, махсусан, донишомӯзӣ (доништан) дар таълими анъанавӣ мавқеи устувор дорад. Дар муносибати босалоҳият дар таълим дониш, малака ва маҳорат дар маҷмӯъ нишон дода мешаванд. Яъне, дониш, малака ва маҳорат (салоҳиятҳо) дар шакли ниҳой ва амалӣ пешниҳод мегарданд. Дар таълими ба дониш асосёфта тартиби мантиқӣ, пайдарҳамии мавзӯҳо риоя шаванд ҳам, раванд ва натиҷаҳои таълим ба қисмҳои хурд ва дар доираи вақт маҳдуд карда шудаанд. Дар мавриди рушди муносибати босалоҳият дар таълим қолаби ниҳой (натиҷаи ниҳой) дар шакли пурра нишон дода мешавад, ки он ҳамчун натиҷаи амалии дониш, малака ва маҳорат арзёбӣ мегардад.

Хусусиятҳои фарқкунандаи муносибати босалоҳият дар таълим

Дар адабиёти методӣ асосан даҳ хусусияти асосии зерини муносибати босалоҳият дар таълим муайян шудааст:

Масъулиятшиносии баланд. Хонандагон дар раванди таълим дар донишомӯзӣ ва рафтору одоби масъулияти баланди сахмгузорӣ намоиш медиҳанд. Онҳо худро шахси арзанда ва аъзои комили аҳли синф муаррифӣ менамоянд.

Истифодаи имкониятҳо. Хонандагон имконияти мақсаднок ва мушаххас хондан, навиштан, ҳисоб кардан ва фаъолиятҳои дигари таълимиро иҷро намудан доранд. Онҳо одатан аз китобҳои дарсӣ, varaқаҳои тақсимоӣ, мисолҳои муайян истифода мебаранд.

Машғулиятҳои амалӣ. Хонандагон ҳавасмандии худро дар омӯзиш ва фаъолиятҳои таълимие, ки ба хондан, навиштан ва ҳисоб кардану сохтан нигаронида шудаанд, тавассути фаъолияти мақсаднок намоиш медиҳанд.

Фароҳам овардани имкониятҳо. Баъзан ба хонандагон имконияти хондан, навиштан, таҳлил кардан ва таҳияи кори лоиҳавӣ аз рӯйи китобҳои бадеӣ фароҳам оварда мешавад ва онҳо аз он истифода меkunанд.

Муаррифӣ (намоиш)-и супориш. Омӯзгорон малака ва стратегияҳои хондану навиштан, ҳалли мисолу масъалаҳо ва дигар малакаҳоро ҳамчун намунаи натиҷаи бехтарин намоиш медиҳанд ва хонандагон бодикқат онро мушоҳида карда, тарзи дурусти муаррифӣ онро аз худ меkunанд.

Пешрафти муваффақона. Хонандагон барои таҳқиқи мавзӯ, пешниҳоди ақида (фарзияҳо) ҳавасманд гардонида мешаванд.

Дастурдихӣ (супоришдихӣ, таълимдихӣ). Омӯзгорон тавассути дарсҳои намунавӣ малакаву маҳорат ва

тартибу стратегияҳои хондану навиштан, ҳалли мисолу масъалаҳоро ба хонандагон меомӯзонанд.

Аксуламал. Хонандагон муносибати шахсии худро нисбат ба мазмуни ҳикоя пешгӯӣ мекунанд, савол медиҳанд ва дараҷаи дарки матнро тавассути варақаҳои таҳлилӣ такмил дода, дар муҳокима ва таҳлили умумии мазмуни маводи таълим иштирок мекунанд. Ҳангоми навиштани ҷавобҳо дастхатҳоро ба ҳамгурӯҳон барои тавсия пешниҳод мекунанд ва натиҷаи корро ба аҳли синф муаррифӣ менамоянд.

Интиҳоби маводи таълим. Хонандагон, одатан, барои хондан ва навиштан дар доираи меъёрҳои аз тарафи омӯзгорон муайяншуда имконияти интиҳоби матн (китоб)-ро доранд. Вақте ки ба хонандагон имконияти интиҳоби маводи таълим дода мешавад, шавқу завқи онҳо ба хондану навиштан ва иҷрои ҷаҳлиятҳои дигари таълимӣ ба маротиб меафзояд. Онҳо таҷрибаи маърифатии бадастовардaro кадр мекунанд.

Вақти зарурӣ барои рушди салоҳиятҳо. Ба хонандагон барои рушди салоҳиятҳои хондану навиштан, ҳалли мисолу масъала вақти хеле зиёд лозим аст. Агар раванди таълим ба ҷосилаҳои хеле кӯтоҳ ҷудо карда шавад, ба натиҷаҳои самарабахши таълим ноил гардидан душвор мегардад. Барои самаранок гардонидани раванди азхудкунӣ, такмили малака ва маҳоратҳои навиштану хондан, дарки маънӣ, ғанӣ гардонидани захираи луғавии хонадагон ду-се соати таълимии пайдарҳам дар як рӯз ҳам камӣ мекунад. Албатта, барои мунтазам такмил додани салоҳиятҳо маъмурияти муассиса, дар навбати аввал, бояд

чадвали дарсҳоро ба таври самаранок тартиб диҳад. Ин нукта дар ҳамаи зинаҳои таҳсилот ва, пеш аз ҳама, дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ хеле муҳим аст.

Арзёбӣ намудани фаъолият. Омӯзгорону хонандагон (якҷоя) меёрихонанд ё нишондиҳандаҳои арзёбиро интихоб ва тарҳрезӣ менамоянд, то ки хонандагон имконияти кори худро назорат кардан пайдо кунанд ва дар раванди арзёбӣ бевосита ва фаъолона иштирок намоянд.

Ҳамаи ин андешаҳо гувоҳи онанд, ки дар муқоиса бо таълими анъанавӣ, ки хусусияти тазаккурӣ дорад, низоми нав иҷроӣ амалҳои гуногундараҷа ва давомнокии доманадорро тақозо мекунад. Ин нуктаро ба таври намуна дар доираи як салоҳият чунин шарҳ додан мумкин аст:

Салоҳият: *“Хонанда андеша (ақида)-ҳои худ ва дигаронро дар ифодаи мақсадҳои гуногун тавассути матнҳои калонҳаҷми дорои сохтор ва услуби гуногун менависад”.*

Ташаккули ин салоҳият тақозо мекунад, ки хонанда сохтори матн (мақтуб, ҳикоя, гузориш, мақола ва амсоли он), сарфу нахви забони тоҷикӣ, услуби баёнро бояд хуб донад ва маҳорати худро тавассути иҷроӣ машқҳо оид ба шакли намудҳои гуногуни матнҳо ташаккул диҳад. Хонанда дар тартиб додани матнҳо бештар машқ кунад, мустақилона матнҳои зиёд нависад, онҳоро арзёбӣ кунад ва таҳриру такмил диҳад.

Албатта, такмил додани салоҳиятҳо вақти тӯлониро дар бар мегирад. Гузашта аз он, хонандагон қобилиятҳои

гуногун доранд ва раванди ташаккули салоҳиятҳо ва муҳлати рушди он ба нуруи зеҳнии онҳо низ вобастагӣ дорад. Салоҳиятҳоро дар муҳлати андак рушд додан аз имкон берун аст. Аз ин рӯ дар раванди муносибати босалоҳият дар таълим ба интиҳоби шаклу усул, воситаҳои таълим, самаранокии истифодаи онҳо таваччуҳи хоса зоҳир карда мешавад ва муносибат ба раванди дарс ва интиҳоби маводи таълим низ қомилан ҷиддӣ мешавад.

Яъне, ба таври умум, дониши муайян аз сарчашмаҳои аниқ (санҷидашуда, илман асоснок) тавассути омӯзгор ва китоби дарсӣ ба хонандагон пешниҳод мешавад. Роҳҳои пешниҳоди дониш (вобаста ба эҷодкорӣ ва таҷрибаи омӯзгор) гуногун буда метавонанд. Хонандагон вобаста ба мақсад дониши мушаххасро аз худ мекунанд ва онро бозгӯӣ мекунанд (ё дар асоси намунаи пешниҳодшуда амалро иҷро мекунанд). Натиҷаи таълим тавассути ҳаҷм, сифати ҷавоб ва дурустии иҷрои онҳо аз рӯи намунаи мисолу масъалаҳои додашуда арзёбӣ карда мешавад.

Дар муносибати босалоҳият дар таълим, аввал намунаи натиҷаи таълим (малака) таҳлилу баррасӣ мегардад. Сипас ба хонандагон имконияти мустақилона (ё бо роҳнамоии омӯзгор) иҷро кардани машқҳои амалӣ барои тақмили малака дода мешавад. Дар раванди омӯзиш ва тақмили малакаву маҳорат хонанда сифати натиҷаи кори иҷрокардаашро арзёбӣ ва таҳлил мекунад. Хатоҳои худро муайян мекунад, сабабҳои содир кардани онҳоро мустақилона, бо ёрии ҳамсинфон ё омӯзгор дақиқ менамояд ва қорашро дар асоси нишондиҳандаҳо тақмил медиҳад.

Чй тавре ки қайд намудем, раванди таълим дар низоми муносибати босалоҳият дар таълим мураккаб буда, вақт ва неруи бештарро аз хонанда тақозо мекунад. Раванди муносибати босалоҳият дар таълим ба таълими касбии дарозмуддат, аз ҷумла, тақмили маҳорати дӯзандагӣ, рассомӣ, кандакорӣ, кулолгарӣ, ошпазӣ, сартарошӣ, меъморӣ ва амсоли инҳо тавъам аст.

Таҳлили муқоисавии дастовардҳо дар низомҳои таълими анъанавӣ ва босалоҳият аз рӯи нишондиҳандаҳои асосӣ

Муносибати босалоҳият дар таълим аз таълими анъанавӣ тибқи нишондиҳандаҳои гуногуни ҷараёни таълиму тарбия, аз ҷумла, мақсади таълим, натиҷаҳои таълим, раванди таълим ва омилҳои пешбарандаи он, хусусиятҳои арзёбӣ, барномаҳо ва маводи таълим, фаъолияти омӯзгору хонанда дар ҷараёни таълим низ тафовути ҷиддӣ дорад. Онро дар ҷадвали зерин нишон додан мумкин аст:

Ҷадвали 2.

Ҷадвали муқоисавии низоми таълими анъанавӣ ва муносибати босалоҳият дар таълим

Мақсадҳои таълим	Таълими анъанавӣ	Муносибати босалоҳият дар таълим
	Донишдиҳӣ / азхудкунии маҷмӯи донишҳои назариявӣ роҷеъ ба мундариҷаи таълим, асосан, таш-	Равона сохтани диққати хонанда ба ҷиҳатҳои амалии мундариҷаи таълим таъминкунадаи фаъолияти муваф-

	килдихандаи маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳо (ДММ) аст.	фақона дар ҳаёт аст.
Формулаи асосии натиҷаҳои таълим	Чиро медонам?	Кадам амалро иҷро карда метавонам?
Хусусияти асосии раванди таълим	Тазаккурӣ (репродуктивӣ)	Сермахсулӣ
Омили пешбарандаи раванди таълим	Назорат	Машқи амалӣ ва корҳои мустақилона
Хусусиятҳои раванди арзёбӣ	Усулҳои омории арзёбии натиҷаҳои таълим	Баҳодиҳии умумӣ ба натиҷаҳои таълим (масалан, портфолиои дастовардҳои таълимии хонанда)
Барномаҳои таълим	Тартиби муайяни азхудкунии донишхоро фаро мегирад. Омӯзгорон имконияти тағйир додани мавзӯҳои барномаро надоранд (онро ВМИ ҚТ тасдиқ кардааст).	Мавзӯ ва мундариҷаи таълим барои ташаккули салоҳиятҳо ҳамчун восита хизмат мекунад. Омӯзгорон имконияти иваз кардани мавзӯ ва мундариҷаро доранд.

Маводи таълим	Маводи асосии таълим китоби дарсӣ шинохта мешавад.	Сарчашмаҳои гуногун ҳамчун маводи таълим истифода мешаванд: китобҳои дарсӣ, бадеӣ, луғатҳои гуногун, донишномаҳо, рӯзномаву маҷаллаҳо, маводи интернет, таҷрибаи хонанда ва ғайра.
Фаъолияти омӯзгор дар раванди таълим	Дониш дар асоси барнома ва китобҳои дарсӣ. Назорати раванди азхудкунии донишҳо.	Роҳнамоии хонандагон. Намоиш додани малака ва маҳорат. Мушоҳидаи дараҷаи азхудкунии дониш, малака ва маҳорат. Расонидани ёрӣ дар марҳилаҳои гуногуни ташаккули салоҳиятҳо.
Фаъолияти маърифатии хонанда	Аз худ кардани донишҳои пешниҳодшуда, бозгӯии маълумот ва ахбори пешниҳодшуда.	Таҳқиқу таҳлили ахбору маълумоти пешниҳодшуда, иштирок дар таҳлилу баррасии масъалаҳо, иштироки ғайрӣ, гузаронидани таҷрибаҳо ва амсоли он.

Тавре ки аз ин таҳлили муқоисавӣ бармеояд, муносибати нав дар таълим (муносибати босалоҳият дар таълим), пеш аз ҳама, азхудкунии таҷрибаи ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ дар назар дорад, дар сурате ки

таълими анъанавӣ бештар ба омӯхтани донишҳои назариявӣ равона шудааст. Таҷрибаи азухушудани фаъолият ҳамчун натиҷаи асосии таълим пазируфта мешавад. Таҷрибаи ҳаёти ба таври муназзам (қадам ба қадам) ташаккули дода мешавад. Дар раванди ташаккули салоҳиятҳо ҳаҷми маводи дидактикии азухушуда (таълим) баҳогузори карда намешавад, балки қобилияти истифодаи он дар лаҳзаҳои гуногун аз ҷониби хонанда муҳим шуморида мешавад. Муассисаи таҳсилоти умумӣ бояд хонандаро ба ҳалли проблемаҳои ҳаёти омода созад ва, дар навбати худ, хонанда дар баргарафсозии мушкilotи хеш ба мустақилияти комил таъҷиб намояд. Аз ин рӯ, шакл ва усулҳои таълим бояд ҳамчун воситаҳои мустақил барои ноил гардидан ба ҳадафҳои муайяни педагогӣ истифода бурда шаванд.

Дар раванди тарҳрезии нақшаҳои дарс интихоби шакли усулҳои таълим хеле муҳим аст: супоришҳо бояд на танҳо характери таълимӣ, балки шарҳӣ-ҳаёти дошта бошанд ва хонандагон низ бояд донанд, ки барои чӣ супоришҳои мазкурро иҷро мекунанд. Ин нави супоришҳо нисбат ба шаклҳои супоришҳои таълими анъанавӣ — суҳбати одии омӯзгор, суҳбати характери ахборидошта, иҷрои супоришҳои якрангу якнавохт аз рӯи китоби дарсӣ ва ғайра афзалият пайдо мекунанд.

Сохтори дарсҳои таълимӣ дар раванди муносибати босалоҳият дар таълим метавонад аз 4 зинаи зерин иборат бошад:

Зинаи 1. Муайян намудани мақсад. Мавқеи машғулияти таълимӣ муайян карда мешавад, мақсад ва вазифаҳои асосӣ муқаррар карда мешаванд.

Зинаи 2. Тарҳезӣ намудани лоиҳа ва шарҳи босалоҳияти он. Ин марҳила қисматҳои зеринро дар бар мегирад:

1. Ҷудо намудани мундариҷаи машғулияти таълимӣ ба қисматҳои таркибии салоҳиятнокӣ:

- *назариявӣ*: мафҳум, раванд, формула, факту далелҳо ва ғайра;

- *таҷрибавӣ*: малака ва маҳоратҳое, ки дар раванди омӯзиши мавзӯи мазкур ташаккул дода мешаванд, истифодаи амалӣ ва ғаврии дониш дар вазъиятҳои мушаххас;

- *тарбиявӣ*: арзишҳои маънавӣ ва баҳодихӣ, ки дар асоси маводи мавзӯи мазкур ташаккул додани онҳо имконпазир аст.

2. Ба ҳам алоқаманд намудани давраҳои рушди муносибати босалоҳият (робитаи дохилии қисматҳои мундариҷаи таълим);

1. Таҳия, тартиб ва пешгӯии натиҷаҳои истифодаи шаклу намудҳои давраҳо, ки дар раванди онҳо салоҳиятнокӣ ташаккул дода мешавад.

Зинаи 3. Интиҳоби шакли ташкили фаъолияти таълимӣ-азҳудкунӣ. Муносибати босалоҳият ба ташкили фаъолияти таълимӣ-азҳудкунӣ тавассути моделикунони вазъиятҳои гуногуни фаъолияти хонанда амалӣ карда мешавад. Дар асоси он бартарият ба дарси эҷодӣ дода мешавад, ки асоси онро фаъолияти натиҷабахш ташкил

медихад, яъне ба даст овардани натиҷа моҳияти асосии ин фаъолият аст. Вобаста ба ин чунин нишондиҳандаҳои муҳимми дарси эҷодиро қайд кардан мумкин аст:

- метод ва намудҳои ташкили дарси эҷодӣ бояд характери таҳқиқоти фаъолиятро таъмин кунанд;

- мавҷуд набудани нақшаи қатъӣ (қолабӣ)-и фаъолият ва мусоидат ба эҷодкорӣ бо истифода аз роҳҳои гуногун;

- таъмини муносибати хайрхоҳона ва пазируфтани андешаҳои гуногун дар раванди дарс;

- худмуаррифӣ ва ҷимояи натиҷаҳои фаъолияти эҷодӣ (натиҷаи амал) аз ҷониби ҳудӣ хонандагон;

- таъмини имконияти интиҳоби роҳҳои гуногуни азхудкунии донишҳои нав.

Зинаи 4. Интиҳоби метод ва шакли таълим. Хеле муҳим аст донем, ки бо истифода аз кадом навъи фаъолиятҳои таълимӣ-амалӣ дониш ба намуди фаъолият табдил меёбад.

Дар охир омӯзгор барои санҷиши сатҳи ташаккул ва рушди салоҳиятноки, тарзи таҳлил ва роҳҳои ислоҳкунӣ ченакҳои таҳлиси (ибтидоӣ, мобайнӣ, ҷамъбасти)-и муносибро интиҳоб менамояд.

Муносибати босалоҳият дар таълим ба даст овардани натиҷаҳои зеринро таъмин мекунад:

- ба ҳам мувофиқат намудани мақсадҳои таълимии омӯзгорон ва хонандагон, ки ба афзоиши пайдарпайии мустақилияти хонандагон мусоидат мекунад;

- хонандагонро ба таҳсили минбаъда (дар зинаҳои болоӣ) ҷиддан, аммо ба таври ихтиёрӣ омода месозад;

- хонандагон ба ҳаёти воқеӣ (пайдо кардани ҷойи шоистаи худ дар ҷомеа) омода мегарданд;

- ҳавасмандии хонандагон ба таҳсил ва азхуд кардани донишу маҳоратҳо бамаротиб меафзояд;

- ягонагии раванди таълиму тарбия бо мақсади ба даст овардани натиҷаи амал, дарки аҳамияти тарбия ва муайян намудани мавқеи ҳеш (хонанда) дар ҳаёт таъмин мегардад.

Табиист, ки таъмини муносибати босалоҳият дар таълим, пеш аз ҳама, ба омӯзгор вобаста аст. Аз ин рӯ ба роҳ мондани муносибати босалоҳият дар назди омӯзгор талаботҳои мушаххас мегузорад.

Омӯзгор бояд дорои маҳоратҳои зерин бошад:

- мустақилият, ғайолият ва масъулияти баланд нишон диҳад;

- барои таъмини пешбурди муваффақонаи зиндагӣ дар хонанда маҳоратҳои заруриро такмил диҳад;

- маводи таълимиро ба хусусиятҳои синнусолии хонандагон мувофиқ намояд, барои истифодаи онҳо дар ҳаёти ҳаррӯза мусоидат кунад, баланд бардоштани шавқу завқӣ хонандагонро ба таҳсилу омӯзиш ва ғайолияти амалӣ таъмин намояд;

- такмили донишҳои назариявӣ ва амалиро дар раванди дарс ва фориғ аз он таҳти назар қарор диҳад;

- банақшагирии дарсро бо назардошти истифодаи шаклу усулҳои гуногуни корҳои таълимӣ ва намудҳои гуногуни кори мустақилона (гурӯҳӣ ва фардӣ), шаклҳои мусоҳибаӣ ва лоиҳавӣ-таҳқиқотӣ таъмин намояд;

- методи ташкили вазъияти муваффақона (пешрафт)-ро хуб донад ва дар чараёни таълим аз он самаранок истифода кунад;

- пешрафти синфро дар маҷмӯъ ва хонандагони алохидаро на танҳо аз ҷанни таълимӣ, балки аз рӯи рушди салоҳиятҳо ва дигар сифатҳои муҳимми ҳаёти арзёбӣ намояд;

- роҳҳои баҳогузорӣ намудани дастовардҳои хонандагонро на танҳо тавассути баҳо (ҳоли рақамӣ), балки ба воситаи тавсифномаи мазмунан хуб тақмил диҳад;

- омилҳои муайян намудани қафомониро на танҳо дар азхудкунии дониш, балки дар омодагӣ ба ҳаёт низ донад ва барои ҳалли мушкилоти хонанда чораҳои зарурии самаранок андешад.

Ҳамчунин омӯзгор бояд донад, ки рафтори имрӯза ва ояндаро танҳо дар асоси дониши назариявӣ ва таҷрибаи дирӯза бунёд намудан имконнопазир аст, барои ин ба даст овардани таҷрибаи истифодаи донишҳову маҳоратҳо дар ҳалли мушкилоти рӯзгор зарур аст. Вазифаи муҳимми омӯзгор аз он иборат аст, ки ҳадди аксари дастовардҳои хонандаро таъмин намуда, нокомиҳои онҳоро то ҳадди ақал коҳиш диҳад ва эҳсосу пазириии падару модаронро ҳамчун ёрдамчиёни бовафоӣ фарзандон дар зиндагӣ барои хонандагон таъмин намояд. Муносибати босалоҳият дар

таълим, ки ҳавасмандии хонандагонро ба донишандӯзӣ афзун мегардонад, барои расидан ба ин ҳадафҳо мусоидат мекунад.

Зарурат ва сабабҳои гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим

Зарурат ва сабабҳои асосии гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим дар шароити ислоҳоти соҳаи маорифи кишвар инҳоянд:

- соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки на танҳо ба рушди устувори иқтисодиёти кишвар заминаи воқеӣ гузошт, балки барои ислоҳоти соҳаи маориф фазои мусоидро фароҳам овард. Татбиқи ислоҳот дар низоми маориф як қатор дигаргуниҳоро ба вуҷуд овард, аз ҷумла, заминаҳои моддӣ - техникий муассисаҳои таълимӣ то андозае таҳким ёфт, таъминоти кадрӣ муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ беҳтар гардид ва барои пешрафти маорифи кишвар заминаи воқеӣ фароҳам оварда шуданд;

- дар Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 омадааст: “Низоми нави маориф, ки мутобиқи тамоюлоти ҷаҳони муосир на ба дониш, балки ба рушди муносибати босалоҳият асос ёфтааст, бояд ба хонандагон имконияти азхуд намудани салоҳияту малакаҳои асосии иҷтимоиро, ба монанди қабули масъулиятноки қарорҳо ва банақшагирии пешравӣ дар касб, илмомӯзӣ дар тӯли зиндагӣ, салоҳияти алоқадорӣ, тайёрии касбии дар бозори меҳнат талаботдошта, донишу малакаи худтакмилдиҳӣ, малакаи тарзи ҳаёти солим, арзишҳои ҷомеаи шахрвандӣ, таъмин намояд” (Стратегия, с. 23);

- вобаста ба рушди босуръати техникаю технологияи муосир ва таъсири имрӯзаи он ба кам гардидани ҷойҳои қорӣ (иваз намудани инсон бо роботҳо дар корхонаҳои бузург ва истеҳсолот) дар кишварҳои пешрафта (фардо он моро ҳам интизор аст) ва табдил додани мамлакат аз кишвари аграрӣ-саноатӣ ба кишвари саноатӣ-аграрӣ зарурати бознигарӣ ва тағйир додани мазмуну мундариҷаи таҳсилотро ба миён овард, ки он ба рушди муносибати босалоҳият дар таълим ва ҳалли як қатор масъалаҳои иҷтимоӣ замина ҳоҳад гузошт;

- яке аз сабабҳои дигари таҷдиди назар ба мазмуни таҳсилот таъмини тарбияи кадрҳои соҳибмаърифат, мустақил, эҷодкор, навоар, худомӯз ва дорои маҳорати мустақилона дастрас намудани иттилооти зарурӣ аз манбаъҳои гуногун, салоҳияти дарк ва бартарафсозии мушқилооти гуногуни раванди таълим ва ҳаёт аст, ки масъулияти шахсии хонандагонро дар ҳалли ҷисми мушқилот дар сатҳи оила, ҷомеа ва кишвар афзун менамояд.

- ба андешаи теъдоди муайяни омӯзгорон ва қоршиносон, дар раванди таълими анъанавӣ бо сабаби суст будани базаи моддию техникаӣ, баҳусус, муҷахҳаз набудани кабинетҳои ҷаннӣ бо таҷҳизоти замонавӣ ва сабабҳои дигар таваҷҷуҳи асосӣ дар солҳои охир танҳо ба гирдоварии иттилоот ва баёни мазмуни он равона карда шудааст, на ба рушди андеша (тафаккур) ва маҳорати амалии хонандагон. Дар раванди таълими анъанавӣ (ба дониш асосёфта) ба ташаккули қобилиятҳои зеҳнӣ, тақмили мустақилият, ҷаъолгардонии хонандагон, ҷӣ дар

раванди таълим ва чӣ берун аз он (худомӯзӣ) камтар таваҷҷуҳ зоҳир карда мешавад. Гузашта аз ин, маводи таълимие, ки барои азхудкунӣ ба хонандагон пешниҳод мешавад, одатан, нисбат ба қобилияти хонанда ҳаҷман зиёд ва мазмунан хеле мураккаб мебошад;

- мундариҷа ва мазмуни маводи интиҳобгардида (ахбор, маълумот, қоидаҳо, формулаҳо...), ки дар раванди таълими ин ё он фан бояд азхуд ва амалан татбиқ шавад, аз ҳаёти воқеӣ дур буда, хонанда дар ҳаёти воқеӣ бо онҳо дучор намегардад. Ба барномаҳои таълими амалкунанда иттилоот (маводи таълим), порчаҳои матнҳои алоҳидаи интиҳобшуда, санаҳои таърихӣ ва ғайра бештар аз ҳаёти гузашта ворид карда шудаанд ва онҳо, асосан, хусусияти хоси замони муайяно ифода мекунанд. Хонандаи имрӯза дар ҳаёти воқеӣ ба онҳо така карда наметавонад, аз ин сабаб дар муайян намудани мавқеи хеш дар доираи талаботи замони муосир ба душворӣ дучор мегардад. Ин омил ба ҳавасмандии хонанда ба таълим таъсири манфӣ мерасонад. Аз ин сабаб теъдоди зиёди хонандагон дар кучо ва чӣ тавр истифода бурдани донишно намедонанд, зеро ходиса, қоидаву қонунҳо ба ҳаёти воқеӣ (ҳозира) алоқамандӣ надоранд;

- воқеан, тағйирот дар соҳаҳои иҷтимоӣ, фарҳангӣ, иттилоотиву технологӣ боиси пайдо шудани фарҳангу муносибатҳои нав гардида, доираи таълими ба дониши назариявӣ нигаронидашударо маҳдуд гардондааст. Ба фикри баъзе коршиносону омӯзгорон, низоми таълими амалкунанда имрӯз ба бухрон рӯ ба рӯ гардидааст. Бухрони мазкур дорои сабабҳои гуногун аст, ки

муҳимтарини онҳо рушди босуръати дониш ва тағйир ёфтани ҷанбаҳои илмию амалии он, пайдо гардидани идеяҳои нав ва кашфиётҳои бузург, дастгоҳҳои истеҳсолии пуриктидор, пешрафти технологияи муосир ва ғайра мебошанд;

- бо мурури замон мазмуну мундариҷаи муайяни маводи таълим хоҳ-нохоҳ куҳна мегардад ва имконияти саривақт иваз кардани онҳо таъмин карда намешавад. Аз ин рӯ дар барномаҳои таълим ҷо додани онҳо арзиши худро гум карда, дар роҳи омода намудани хонандагон ба ҳаёти воқеӣ мушкilotи муайянро бунёд месозанд. Сабаби дигари бухрони таълими анъанавӣ (ба дониш асосёфта) пур кардани хотираи хонандагон бо ахбор (маълумот)-и зиёд ва дуюмдараҷа мебошад. Ин раванд имрӯз ҳам дар муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ ба назар мерасад, ҳол он ки дар замони муосир роҳҳои захира намудани ин гуна иттилоот тавассути роҳу воситаҳои дигар имконпазир гардидааст ва муассисҳои таълимӣ бояд тарзи истифодаи онҳоро ба хонандагон омӯзонанд;

- низомии мавҷудаи таълим фаъолияти хонандаро бештар ба азхудкунии донишҳои ба истилоҳ “академӣ” (назариявӣ) равона месозад. Албатта, он сабабҳои воқеӣ ва субъективии худро дорад, вале бояд қайд намуд, ки таваҷҷуҳи хонандагон дар раванди он ба дарки ахбори зиёд, ном ва насаб, бахотиргирии санаҳои таърихӣ, номи асарҳо, мафҳумҳои гуногун (дарсҳои адабиёт, таърих, география ва ғайра) равона карда мешавад. Фаъолияти асосӣ дар раванди низомии таълими муқаррарӣ, асосан, аз суҳанронии назариявии омӯзгор иборат аст, на аз амалия

ва таъмини иштироки фаъолонаю мустакилона ва дастҷамъонаи хонандагон, ёрию дастгирии мутақобила дар раванди шарҳу тафсири назария ва татбиқи он дар амал. Дониши шогирдон дар чунин дарсҳо сатҳӣ ва лаҳзавӣ мебошад;

- дар раванди арзёбии сифати дониши хонандагон дар таълими анъанавӣ хонандаи босавод он хонандае ҳисобида мешавад, ки иттилооти зиёду гуногунро донанд (омӯзгор ва коршинос ҳам ҳамчунин). Меъёрҳои баҳогузори низ дар раванди таълими мазкур риоя намешаванд ва, мутаассифона, ин ҳолат имрӯз ҳам ба мушоҳида мерасад: омӯзгорон баҳои хонандаро аз меъёрҳои муқарраргардида баландтар мегузоранд ва ин омил ба ҳукми анъана даромадааст;

- татбиқи рушди босалоҳияти хонанда дар раванди таълим иқдоми муҳим маҳсуб ёфта, барои аз байн бурдани муҳолифати байни талаботи барнома аз рӯйи дархост (пешниҳоди чомеа), аз як тараф ва талаботу ниёзи шахс дар раванди омӯзиш, аз тарафи дигар, заминаи устувор гузошта метавонад.

Ҳамзамон, бо назардошти пешрафти илм ба назария ва принципҳои дидактикии таълим низ тағйироти зиёде ворид шуда истодаанд, ки ҳоси замони муосир мебошанд ва онҳоро ба назар гирифтани амри зарурист.

Зарурати ворид намудани тағйирот ба таълими анъанавӣ талаботи замон бошад ҳам, пеш аз ворид сохтани ҳар як тағйирот, аввалан, ба моҳияти ҳар як масъала пурра сарфаҳм рафта, баъд онро мавриди таҳлилҳои амиқи

илмию методӣ қарор додан амри зарурӣ шуморида мешавад.

Аз ин рӯ, баъзе андешаҳои олимону коршиносон ва омӯзгорон, ки гӯё бо воридшавӣ ба муносибати босалоҳият дар таълим аз таълими анъанавӣ бояд тамоман даст кашид, қомилан нодуруст аст. Татбиқи муносибати босалоҳият дар таълим тавъам ва ҳамбастагии ҷанбаҳои мусбати таълими анъанавиро бо муносибати босалоҳият дар таълим дар назар дорад. Маҳз дар ҳамон вақт бо ворид шудани муносибатҳои нав натиҷаҳои таълим, истифодаи донишҳои хонанда дар ҳаёт ба баланд гардидани сифати таҳсилот имконияти бештарро фароҳам меорад.

Рушди салоҳиятҳои хонандагон дар раванди таълим ҳадафҳои дурнамои таҳсил арзёбӣ гардида, он ҳамчун нишондиҳандаи асосии таъмини меъёрҳои сифати таҳсилот ва стандартҳои он ба ҳисоб меравад.

Айни ҳол муҳаққиқони муносибати босалоҳият дар таълим бар он назаранд, ки роҳи ягонаи ташаккули салоҳиятҳо тавассути проблемагузори ва ҳалли он дар доираи мазмуни таълим дар вазъиятҳои гуногуни таълимию ҳаётӣ аст. Яке аз методҳои маъмули он “таҳлили вазъиятҳои мушаххаси таълимӣ” ном дорад, ки он, амалан, бо принсипи дидактикии таълим – “алоқамандии назария бо амалия” тавъам мебошад. Аммо дар муносибати босалоҳият дар таълим доираи фаъолияти ин принсип тағйир меёбад. Ба андешаи коршиносон, чунин тарзи таълим, ки дар он аввал назария, сипас истифодаи он дар таҷриба аст, роҳи ягонаи принсипи алоқамандии назария бо амалия набуда, роҳҳои дигари алтернативӣ низ мавҷуданд. Назария бо амалия

алоқаманд намешавад, балки дар натиҷаи фаъолияти амалии хонандагон аз дарку инъикоси онҳо бармеояд.

Тибқи мулоҳизаҳои боло, ду роҳи имконпазири ба даст овардани салоҳиятҳо ба омӯзгорон пешниҳод кардан мумкин аст:

а) ба таври таълими анъанавӣ: *аз назария ба амалия* (дар сурати таъмин карда тавонистани ҳавасмандӣ ва маҳорати ба шавқ овардани хонандагон аз ҷониби омӯзгор);

б) ба воситаи муносибати босалоҳият: *аз амалия ба назария* (ҳамчун воситаи самарабахши воқеии рушди салоҳиятнокии хонандагон ва ҷалби онҳо ба раванди амалиёти фаъл).

Ҳар ду вариант бояд дар раванди таълим мавқеи худро дошта бошад. Ҳангоми интиҳоби онҳо ба омилҳои зерин тавачҷуҳ кардан лозим аст:

- имкониятҳои синнусолии хонандагон (марҳилаҳои тафаккури аёнӣ-образӣ ва аёнӣ- ҳаракатии хонандагони синфҳои 1-2), ки алоқамандии назария ва амалияро дар як давраи муайяни вақт таъмин менамояд);

- хусусияти маводи омӯзишӣ (қисми маводи омӯзишӣ танҳо дар шакли репродуктивӣ пешниҳод карда мешавад, рушди босалоҳият дар сурате таъмин мегардад, ки агар маводи омӯхташаванда тавассути проблемагузори дастрас карда шавад);

- сатҳи рушди фаъолияти умумитаълимии хонандагон (малакаҳои умумитаълимӣ ба хонандагон

имкон медиҳад, ки дар раванди таълим вазъиятҳои гуногунро ҷаъолона истифода баранд).

Фалсафаи муносибати босалоҳият дар таълим хусусияти татбиқи амалии онро муайян мекунад. Истифодаи дониши назариявӣ дар амал ба муносибати омӯзгор ва хонанда ва маданияти баланди ҳамкориҳои онҳо вобаста аст.

Зарурати ислоҳоти соҳа бо назардошти талаботи рушди муносибати босалоҳият дар таълим ба омилҳои дохилӣ ва берунии низомии таҳсилот низ алоқаманд аст, ки муҳимтарини онҳо ба тариқи зайл аст:

- фароҳам овардани шароити мусоид барои таъмини талаботи нав ба сифати таҳсилот ва мувофиқ намудани он ба сатҳи стандартҳои байналмилалӣ ва талаботи замон;

- мувофиқ намудани стандартҳои фаннии мавҷуда ба талаботи стандартҳои ҷаҳонӣ ва татбиқи онҳо дар сатҳи муассисаҳои таълимии таҳсилоти умумӣ, ибтидоӣ, миёна ва олии касбии кишвар;

- гузоштани таҳкурсии асосии дониши назариявӣ ва амалӣ дар синни хурди мактабӣ ва дар зинаҳои минбаъда ташаккул додани он. Бе таҳкурсии асосии дониши амалӣ малакаи мустақилона ба даст овардани донишро ташаккул додан ғайриимкон мегардад. Гирдовариҳои дониш, тақмили малака, маҳорат ва салоҳияти истифодаи онҳо, ҷаъолияти мустақилона, ки кӯдакон дар зинаи якуми таҳсилот ба даст меоранд, хеле муҳим аст. Дақиқ муайян шудааст, ки хонанда зиёда аз 80%-и натиҷаҳои ба даст овардаашро дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ аз худ мекунад ва дар тӯли ҳаёт истифода мебарад;

- салоҳиятноки дар фаҳмиши умумӣ сифати олии дараҷаи тахассуси мутахассис фаҳмида мешавад. Рушди муносибати босалоҳият давраи дуру дарозро дар бар мегирад, бинобар ин аз давраи хурди мактабӣ онро ташаккул додан мувофиқи матлаб аст. Салоҳиятҳои таълимӣ на яку якбора, балки қадам ба қадам ташаккул ва такмил меёбанд. Аз ин рӯ чараёни таҳсил аз ибтидо бояд ба самти ташаккулу рушди салоҳиятноки нигаронида шавад;

- яке аз хусусиятҳои муносибати босалоҳият дар таълим дар он зоҳир мегардад, ки он салоҳиятҳоро ҳамчун мачмӯи ягонаи истифодаи дониш, малака ва маҳоратҳои инъикос мекунад. Дар муносибати босалоҳият раванди таълим хусусияти таҳқиқотӣ ё ба амалия нигаронидашударо гирифта, салоҳиятҳо ба объекти омӯзиш табдил меёбанд.

Муносибати босалоҳият: марҳилаҳои ташаккули салоҳиятҳо

Дар муносибати босалоҳият дар таълим нақшаи мавзӯӣ-тақвимӣ, дар ҳамон шакле, ки имрӯз истифода мешавад, моҳияти пештараашро аз даст медиҳад, зеро дар раванди муносибати босалоҳият дар таълим рушди салоҳиятҳои ҳар як хонанда ба эътибор гирифта мешавад. Вобаста ба ин ба ҳар як хонанда (ё гурӯҳи хонандагон) меёриҳои гуногуни вақт барои ташаккули салоҳият зарур мешавад. Яъне, мо наметавонем ташаккули салоҳиятро ба таври умумӣ ё якхела барои ҳамаи хонандагон ба нақша гирем. Нақшаи мавзӯӣ-тақвимӣ ба муносибати анъанавии

таълим хос аст, ки дар он азхудкунии мавзӯҳо дар вақт ва муҳлати муайян ба нақша гирифта шудааст. Аз ин рӯ, мо бояд ягон воситаи банақшагирии пешакиро бар ивази нақшаи мавзӯӣ-тақвими анъанавӣ ба омӯзгор пешкаш намоем. Дар нақшаи мавзӯӣ-тақвимӣ вобаста ба муносибати босалоҳият дар баробари салоҳиятҳои хонанда салоҳиятҳои омӯзгор низ бояд дарҷ гардад.

Барои тартиб додани нақшаи ташаккули салоҳиятҳо ва мутобиқ сохтани он ба раванди таълим намунаҳои гуногунро истифода бурдан мумкин аст. Аммо ҳангоми интиҳоб ва таҳияи нақша бояд якчанд талаботро ба эътибор гирифт:

- нақша бояд ташаккули салоҳиятҳоро инъикос кунад (ҳам салоҳиятҳои фанӣ ва ҳам салоҳиятҳои умумитаълимӣ);

- барои ташаккули салоҳиятҳо мавзӯ ва мундариҷаи мувофиқ тавсия дода шавад;

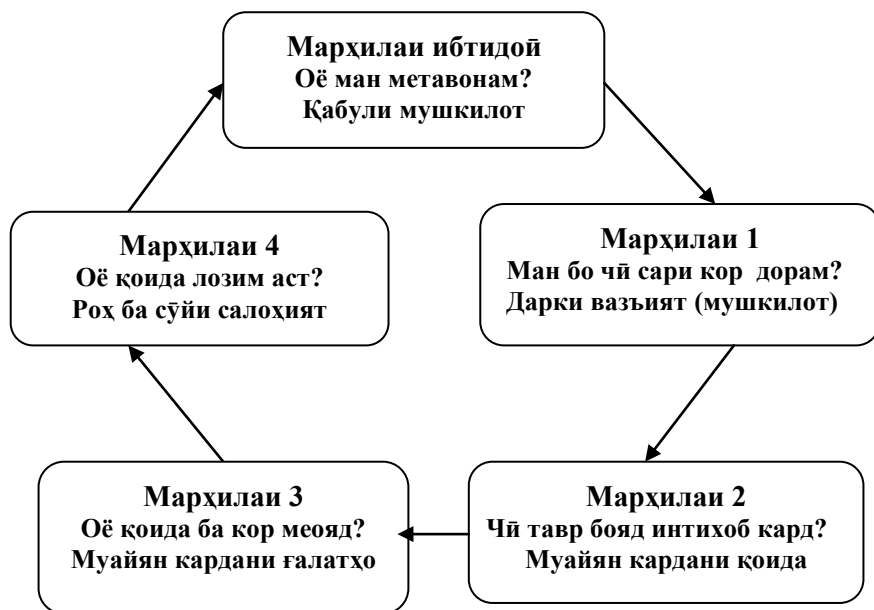
- барои ташаккули салоҳиятҳо (машқ ва ҳосил кардани таҷриба) вақти кофӣ ҷудо шуда бошад;

- машғулиятҳои мушаххас (дарсҳои лоиҳавӣ)-ро барои дар амал санҷидан ва истифода бурдани салоҳиятҳо фаро гирад;

- воситаҳои арзёбиро барои марҳилаи муайяни таълим (рейтингҳо, нимсола, солона) инъикос кунад.

Бо мақсади ба низом даровардан ва риояи талаботи муносибати босалоҳият истифодаи технологияи таълими фаъол, ки рукни асосии татбиқи муносибати босалоҳият дар раванди дарсҳо арзёбӣ мегардад, ба нақша гирифта мешавад. Ҳангоми банақшагирии дарс ба эътибор

гирифтани ҳар як марҳилаи ташаккули салоҳиятҳо ҳамист. Дар нақшаи зерин марҳилаҳои ташаккули салоҳиятҳо ба таври аёнӣ нишон дода шудааст:

Ҳар марҳиларо ба тарзи зерин шарҳ додан мумкин аст:

Марҳилаи ибтидоӣ.

Дар ин марҳила хонандагон бо проблема (фаъолияти таълим) рӯ ба рӯ мегарданд. Аз хонандагон иҷрои амале, ки ҳоло аз иҷрои он баромада наметавонанд, талаб карда мешавад. Хонандагон вобаста ба таҳкурсии дониши қаблӣ (заминавӣ)-и худ ин амалро иҷро мекунанд. Проблемаи гузошташударо дуруст дарк мекунанд, яъне мефаҳманд,

вале амалро иҷро карда наметавонанд. Аз ин рӯ, хонандагон назди худ мақсад мегузоранд ва барои иҷрои амал ҳавасманд мегарданд.

Намунаҳо: Математика: Хонандагон то ҳанӯз ададҳои дурақамаро ҳам карда наметавонанд. Мақсади дарс рушди ин малака дар хонандагон аст. Омӯзгор дар тахтаи синф як мисол менависад. Масалан, $34+26=$. Аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки мисолро ҳал кунанд. Хонандагон роҳҳои гуногуни ҳалли онро истифода мекунанд. Натиҷаи кори хонандагонро мушоҳида карда, аз онҳое, ки мисолро дуруст ҳал кардаанд, тартиби иҷрои амалро мепурсад. Яъне, онҳо чӣ гуна ва чӣ тавр ин ададҳоро ҳам карданд? Кадом ҷаҳлиятҳоро истифода бурданд?

Хонандагон мисолро ҳал карда натавонанд ҳам, онҳо кӯшиш, ҷустуҷӯ мекунанд, ки онро дуруст ҳал намоянд. Онҳо дар комёб гардидан ба мақсадҳои гузошта ҳавасмандӣ пайдо мекунанд ва он ба дарёфти роҳҳои ҳал ё шинохти проблемаи таълимӣ ба онҳо мусоидат мекунад.

Забони модарӣ: Яке аз қоидаҳои имло бо ҳарфи калон навиштани ҳарфи аввали номи одамон, ҳайвонот, номҳои географӣ ва амсоли онҳо мебошад. Мақсад он аст, ки хонандагон бояд ин қоидаро аз худ карда, дар навишт (хат) ба хато роҳ надиханд. Дар марҳилаи дарки ин проблема омӯзгор чунин вазифа супорида метавонад: дар тахтаи синф (ё варақи калон) якчанд калимаеро, ки номи одам, лақаби ҳайвон, номҳои географӣ, инчунин калимаҳои, ки исмҳои ҷинсро ифода мекунанд, бо ҳарфҳои хурд нависад. Калимаҳо бояд омехта навишта

шаванд. Ба хонандагон супориш медиҳад, ки ҳарфҳои аввали баъзе калимаҳо бо ҳарфи калон навишта мешаванд. Аз онҳо хоҳиш мекунад, ки калимаҳоро дуруст нависанд. Хонандагон бо проблема рӯ ба рӯ мегарданд. Ҳарфи аввали кадом калима бояд ба шакли калон навишта шавад? Чӣ тавр муайян кардан мумкин аст? Яъне, хонандагон мақсад пайдо мекунанд.

Марҳилаи 1.

Дар марҳилаи 1 хонандагон ба таҳлили тартиби иҷроӣ амал ва пешниҳоди қоидаҳо (фарзияҳо) шурӯ мекунанд. Ҳар як қадамро муҳокима мекунанд. Дар асоси қолаби пешниҳодшуда машқ мекунанд.

Намунаҳо: **Математика:** Дар ин марҳила намунаи дурусти ҳалли масъала ва тартиби иҷроӣ он муҳокима мешавад. Аммо дар хотир бояд дошт, ки тартиби иҷроӣ амалро ҳуди хонандагон муайян мекунанд ва ҳудашон қоида месозанд. Як намуна аз ҷониби омӯзгор (ё хонандае, ки мисолро дуруст ҳал кардааст) пешниҳод карда мешавад. Ҳангоми иҷроӣ амал омӯзгор ҳар як қадамро мегӯяд. Масалан: Дар тахтаи синф $34+26=$ менависад. Ба хонандагон муроҷиат карда мегӯяд: *“Барои ҷамъ кардани адади дурақама ба дурақама аввал воҳидҳо ҷамъ карда мешаванд. Рақамҳоро зерӣ ҳам менависад ва воҳидҳоро ҷамъ мекунад. Сипас, “шаҳ ҷамъи чор даҳ мешавад” гуфта, дар поёни хат 0 менависад ва мегӯяд: “якҷа дар хотир нигоҳ медорем”.* Баъди ҷамъ кардани воҳидҳо даҳҳоро ҷамъ мекунад (*акнун мо даҳҳоро ҷамъ мекунем:*

се ҷамъи ду панҷ мешавад. Яки дар хотир бударо ба панҷ ҷамъ мекунем, мешавад шаш) ва дар поёни хат, пеш аз рақаи 0 шаш менависад. Ба хонандагон муроҷиат карда мепурсад: “Чанд ҳосил шуд? Ҷавоб: 60”. Пас аз ин аз хонандагон пурсида мешавад, ки барои ҷамъи ададҳои дурақама чӣ кор бояд кард? Хонандагон номбар мекунад. Ба хонандагон як намунаи дигар пешниҳод мегардад. Хонандагон мустақилона ё дунафарӣ мисолро кор мекунад. Омӯзгор аз якчанд хонанда хоҳиш мекунад, ки ҳалли мисолро гуянд. Омӯзгор ҳам ҳалли дуруст ва ҳам ҳалли нодурустро дар тахта менависад ва аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки натиҷаи қорашонро шарҳ диҳанд. Яъне, чӣ гуна ба ин натиҷа ноил шуданд. Дуруст ва нодуруст будани ҳалли мисолро якҷоя аниқ мекунад. Дар баробари он аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки тартиби иҷрои амалро ба хотир оранд ва гуянд. Ин амалро якчанд маротиба бо мисолҳои гуногун иҷро кардан лозим аст, то ҳамаи хонандагон масъала (проблемаи таълимӣ)-ро дарк кунанд ва ҳал карда тавонанд.

Забони модарӣ: Навиштани ҳарфи калон дар аввали номҳои одамон, ҳайвонот ва номҳои мавзӯҳои географӣ. Дар ин марҳила аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки матнҳои гуногунро аз назар гузаронанд. Исмҳои хосро ёфта, мувофиқи хусусиятҳояшон ба гурӯҳҳо ҷудо кунанд. Қоида тартиб диҳанд. Масалан: Омӯзгор ба хонандагон супориш медиҳад: “Матни “н”-ро хонед ва калимаҳоро, ки бо ҳарфи калон навишта шудаанд ҷудо кунед”. Хонандагон калимаҳоро муайян карда, рӯйхат тартиб медиҳанд. Сипас ба хонандагон супориш медиҳад: “Акнун

калимаҳоро хонед ва онҳоро аз рӯйи ягон хусусият ба гурӯҳҳо ҷудо кунед”. Омӯзгор кӯшиш мекунад, ки ба хонандагон ягон намуна наорад, то онҳо мустақилона кор карда, масъаларо ҳал кунанд. Пас аз он ки хонандагон калимаҳоро ба гурӯҳҳо ҷудо карданд, ба ҳар гурӯҳ ном мегузоранд (масалан, аввали ҷумла, номи одам, номи деҳа, номи дарё, номи саг ва ғайра). Омӯзгор ба хонандагон супориш медиҳад: *“Кӣ мегӯяд, дар кадом ҳолатҳо мо ҳарфи аввали калимаро калон менависем?*”. Хонандагон ҷавоб мегардонанд: *“Дар аввали ҷумла, дар номи одамон ва ғайра”*. Омӯзгор аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки қоидае тартиб диҳанд, ки ба чунин савол ҷавоб диҳад: *“Дар кадом ҳолат ҳарфи аввали калима ба шакли калон навишта мешавад?”*

Марҳилаи 2.

Дар марҳилаи 2 хонандагон қоидаҳо (фарзияҳо) тартиб дода, дар асоси қоидаҳои тартибдодашон машқ мекунанд. Муайян мекунанд, ки қоидаҳои тартибдодашон ба онҳо барои ҳалли проблемаи таълимӣ ёрӣ мерасонанд ё не. Машқҳои пайихам ва гуногунро иҷро мекунанд.

Намунаҳо:

Математика: Хонандагон, асосан, дунафарӣ ва ё дар гурӯҳҳои хурд кор карда, мисолҳо тартиб дода, ба ҳамдигар месупоранд. Натиҷаи кори якдигарро дар асоси қоидаҳои тартибдодашон месанҷанд. Тартиби иҷрои амал (алгоритм)-ро муҳокима ва таҳлил мекунанд. Ҳар замон,

хоҳ аз ҷониби омӯзгор, хоҳ аз ҷониби ҳамсинфон шарҳи қадамҳои иҷрои амал пурсида мешавад.

Забони модарӣ: Дар ин марҳила барои дарки проблемаи таълимӣ ва тасдиқи фарзияҳо (қоидаҳо)-и пешниҳодшуда машқҳои гуногун гузаронда мешавад. Аз ҷумла, имлои дунафарӣ. Як матне, ки дар он якчанд исми хос ҳаст, аз ҷониби хонандаи А хонда мешавад ва хонандаи Б онро менависад. Сипас якҷоя матни навиштаи хонандаи Б-ро месанҷанд. Ҳангоми санҷиш ба қоидаҳои тартибдодашон бармегарданд ва мувофиқати онро ба матни асл муқоиса мекунанд. Дар ин марҳила аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки миқдори гурӯҳҳо маҳдуд кунанд. Масалан, номи одамон, номи ҳайвонот, номи мавзӯҳои географӣ. Барои ин бори дигар рӯйхати калимаҳо дода мешавад. Аммо ин дафъа номи гурӯҳҳо аз ҷониби омӯзгор муқаррар карда мешавад. Хонандагон бояд калимаҳои пешниҳодшударо ба гурӯҳҳо ҷудо кунанд. Хонандагон риояи қоидаи дар марҳилаи пешин тартибдодашонро бори дигар тақмил медиҳанд.

Марҳилаи 3.

Дар марҳилаи 3 хонандагон фарзияҳо (қоидаҳо)-и тартибдодашонро бо қоидаҳо муқоиса карда, қоидаи асосӣ таҳия мекунанд ва дар асоси он кори худ ва дигаронро месанҷанд. Хонандагон ҳатоҳои содиршударо дар асоси ин қоидаҳо муайян ва ислоҳ мекунанд.

Намунаҳо: **Математика/Забони модарӣ.** Ба хонандагон қоидаи илман асоснок пешниҳод карда мешавад. Хонандагон фарзияҳояшонро бо қоидаҳои асл муқоиса

мекунанд ва тартиби дурусти ҳалли масъаларо аниқ месозанд. Пас аз ин ба онҳо намунаи кори хонандагони дигар супорида мешавад. Онҳо кори якдигарро месанҷанд, ғалатҳоро аниқ мекунанд ва барои ҳалли онҳо ба якдигар дастур медиҳанд. Ин корро метавон дунафарӣ ё дар гурӯҳҳои хурд ба роҳ монд. Дар ин марҳила ба хонандагон имконияти бештари истифодаи қоида дода мешавад. Онҳо машқҳои гуногунро иҷро мекунанд. Дар ин марҳила чаро дуруст ва чаро нодуруст иҷро шудани вазифа муҳокима карда мешавад.

Марҳилаи 4.

Дар марҳилаи 4 хонанда амалро мустақилона дар шароити гуногун истифода мебарад. Акнун ба хонанда зарурати баргаштан ба қоидаҳо лозим нест, зеро аллакай ӯ дар ин амал малака (салоҳият) ҳосил кардааст. Аммо барои эътимод ҳосил кардан, хонандагон якҷанд корҳои санҷиширо иҷро мекунанд. Малакаи ҳосилшударо дар шаклҳои гуногун ва мундариҷаи нав истифода мебаранд. Корҳои лоиҳиявӣ иҷро мекунанд. Барои аз худ кардани малақаҳои нав омода мешаванд.

Салоҳиятҳо – асоси арзёбии раванд ва натиҷаҳои таълим

Дигаргуниҳои куллие, ки дар натиҷаи татбиқи муносибати босалоҳият ба таълим ба вучуд омадааст, ба низоми арзёбӣ низ таъсири худро мерасонад. Зеро тамоми воситаҳои арзёбӣ дар асоси салоҳиятҳо таҳия карда мешаванд, раванд ва натиҷаҳои таълим дар асоси ин нишондодҳо баҳогузорӣ мешаванд.

Дар муносибати босалоҳият ба таълим яке аз вазифаҳои асосии омӯзгорон муқаррар кардани **тафсири дараҷаҳои иҷро** (сатҳи ноилшавӣ ба салоҳият) мебошад.

Тафсири дараҷаҳои иҷро шарҳи ҷаъолияти хонанда дар дараҷаҳои гуногуни ташаккули дониш ва малака дар муносибати босалоҳияти ҷаннӣ аст.

Барои муқаррар кардани сатҳи иҷро сараввал дараҷаҳо муайян карда мешаванд. Масалан: ғайриқаноатбахш, қаноатбахш, хуб ва аъло. Дараҷаҳо метавонанд бо рақамҳо, рамзҳо ё ҳарфҳо дарҷ шаванд. Масалан, **2, 3, 4, 5 ё а, б, в, г ё 10, 15, 20 ... 100**. Муҳим он аст, ки ҳар як дараҷа марҳилаи муайяни ташаккули салоҳиятро инъикос кунад.

Дар ҷадвали зерин як намуна аз ҷанни забони модарӣ барои синфи сеюм оварда мешавад.

Ҷадвали 3.

Намунаи тафсири дараҷаҳои иҷро

Салоҳият	Қаноатбахш	Хуб	Аъло
3.3.3. Мазмуни матнҳои гуногуни ношиноси миёнаҳаҷм (то 300 калима)- ро, ки 5-6 калимаи нав доранд, дарк карда, фикри асосии	Маъноии калимаҳои ношиносро аз луғат муайян мекунад. Мазмуни матҳои ҳикоягӣ ва тасвириро дарк карда, ба саволҳои сода ҷавоб дода метавонад.	Маъноии калимаҳои ношинос ва сермаъноро дар асоси мазмуни матн, решаи калима, пешоянду пасояндҳо муайян карда метавонад. Воситаҳои тасвири бадеие, ки муаллиф барои тасвири ҳолат ва ҳодисаҳо истифода бурдааст муайян карда метавонад. Навҳои гуногуни	Матнҳои гуногуни бадеиро тавассути баровардани хулоса оид ба муносиба- ти симоҳои матн ва сабабҳои тағйир ёфтани муносибати онҳо таҳлил мекунад. Шинохтани

онро муайян мекунад.		матни бадеиро тавассути муайян кардани мавзӯ, тартиб ва аҳамияти ҳодисаҳои асосӣ, хулосабарорӣ ва муайян кардани муносибати байни симоҳои матн таҳлил карда метавонад. Дарки матнҳои таҳлилиро тавассути муайян кардани мақсади муал-лиф, баровардани хулоса дар асоси мазмун ва хусусиятҳои матн. Доир ба матни бадеӣ ва ахборотӣ хулосаҳои таҳлилий пешниҳод карда, барои тақвияти фикраш аз матн мисолҳои мувофик пешниҳод карда метавонад.	он ки чӣ тавр унсурҳои сохтори матн ба мазмун он таъсир мерасонад. Тарзи истифодаи муносибати сабабу натичаро дар матнҳои таҳлилий муайян карда метавонад. Доир ба мазмун матнҳои бадеӣ ва ахборӣ хулосаи мураккаб пешниҳод карда, барои тақвияти фикраш аз матн мисолҳои мувофик меорад.
----------------------------	--	---	---

Барои таҳияи тафсири сатҳи иҷро дараҷаҳои паст,
миёна ва баланди рушди салоҳият муайян карда мешавад.
Тафсири сатҳи иҷро дар асоси нишондиҳандаҳои

салоҳиятноқӣ, ки намунаҳои он дар стандартҳои фаннӣ нишон дода шудаанд, таҳия карда мешавад.

Салоҳиятнокии хонанда дорои нишондиҳандаҳои зерин аст:

- бо мақсади суҳбат оростан мавзӯ ва мазмунӣ мувофиқ интиҳоб мекунад;

- бо мақсади дар бораи чизе хабар додан воқеаю ҳодисаҳои дидаю шунидаро муфассал ва интиҳобан нақл мекунад;

- бо мақсади аниқ кардани ахбор ё қонеъ кардани ҳисси кунҷқобии худ саволҳои мантиқӣ, таҳлилий ва эҷодӣ медиҳад;

- бо мақсади касеро ба амале водор кардан дастур медиҳад;

- бо мақсади ба ҷорабиние даъват кардан шифоҳӣ эълон мекунад;

- бо мақсади ҳазлу шӯҳӣ кардан латифа меғӯяд;

- бо мақсади хурсанд кардан шахсро шифоҳӣ табрик мекунад.

Салоҳиятҳо ҳамеша давра ба давра ташаккул дода мешаванд ва вобаста ба гузариш аз як синф ба синфи дигар тибқи принципи аз сода ба мураккаб зина ба зина мураккабтар мешаванд. Ба таври намуна, ин ҷараёно оид ба фанҳои забони модарӣ дар синфҳои ибтидоӣ ва биология дар синфҳои болоӣ дар ҷадвали зерин мушоҳида кардан мумкин аст.

Ҷадвали 4.
Намунаҳои мураккабшавии салоҳиятҳо

Забони модарӣ: самти хондан

Синфи 1	Синфи 2	Синфи 3	Синфи 4
Мазмуни матнҳои ҳикоягии осон ва дорои миқдори хеле ками калимаҳои ношиносро дарк карда метавонад.	Мазмуни матнҳои ҳикоягии на он қадар калон ва дорои миқдори ками калимаҳои ношиносро дарк карда, хулоса мебарорад.	Мазмуни матнҳои гуногуни ношиноси миёнаҳаҷм ва дорои миқдори на он қадар зиёди калимаҳои ношиносро дарк карда, фигри асосии онро муайян мекунад.	Барои дарки мазмуни матнҳои гуногуни ношинос усулҳои мураккаби фигррониро истифода мебарад.

Биология

Самти таълим	Синфи 5	Синфи 6	Синфи 7	Синфи 8	Синфи 9
1. Сохти берунӣ (морфологӣ) ва муҳити зист	Дар бораи сохти берунии узвҳои растанӣҳои гулдор маълумот дода, хусусиятҳои онҳоро шарҳ медиҳад.	Оид ба хусусиятҳои сохти берунии растанӣҳои дараҷаи паст ва растаниҳои дараҷаи олӣ маълумот медиҳад.	Оид ба сохти берунии ҳайвонҳои якхучайра ва бисёрхучайра маълумот медиҳад.	Оид ба сохти берунӣ ва фаъолияти ҳайвонҳои муҳрадор маълумот медиҳад.	Тарҳи бадан ва сохти берунии организми инсонро шарҳ медиҳад.
	Оид ба сохти берунии ҳар як узви растанӣҳои гулдор маълумот медиҳад.	Хусусиятҳои фарккунандаи растанӣҳои дараҷаи паст ва олиро аз рӯи аломатҳо муайян мекунад.	Хусусиятҳои умумӣ ва фарқкунандаи ҳайвонҳои якхучайра ва бисёрхучайраро номбар мекунад.	Хусусиятҳои мураккабшавии сохти берунии намоёндагонӣ муҳрадорро шарҳ медиҳад.	Оид ба хусусиятҳои сохти ҳар як системаи узвҳои организми инсон маълумот дода, ҷиҳатҳои мураккабшавии онро шарҳ медиҳад.

Алоқаманд кардани салоҳиятҳо бо мавзӯҳои барномаи таълим ва китобҳои дарсӣ

Алоқамандии салоҳиятҳо бо мавзӯҳои барномаи таълим ва маводи китобҳои дарсӣ аз мушмилтарин омилҳоест, ки барои татбиқи самараноки муносибати босалоҳият дар таълим мусоидат менамояд. Дар чадвали зерин намунаи алоқаманд сохтани салоҳиятҳо бо барномаҳои таълим ва китобҳои дарсӣ аз ҷанҳои гуногун нишон дода шудаанд. Омӯзгорон бо истифода аз он метавонанд ҳадашон ин корро барои ҷанҳои таълимӣ анҷом диҳанд.

Ҷадвали 5. Намунаҳои алоқамандии салоҳиятҳо бо барномаи таълим ва китобҳои дарсӣ

Аз ҷанби биология

Салоҳият	Барномаи таълим	Китоби дарсӣ
Ҳусусиятҳои фарқкунандаи растаниҳои дараҷаи паст ва олиро аз рӯи аломатҳои муайян мекунад.	Фарқ кардани хусусиятҳои сохти берунии лутҳумон, пӯшидатҳумон, ушна ва сарахсҳо; аз рӯи аломатҳои беруни фарқ кардани обсабзҳо, бактерия, занбӯруғ ва гулсанг; муқоисаи сохти берунии растаниҳои дараҷаи паст ва оли аз рӯи маводи табиӣ тасвирӣ.	Маълумот оид ба сохти берунии: бактерияҳо (саҳ. 250); занбӯруғҳо (с.261); гулсанг (с.274); обсабзҳо (с.123); ушнаҳо (с. 135); сарахсҳо (с.139); чилбанд, мунмуна (с.141); лутҳумон (с. 145); пӯшидатҳумон (с.147). Растаниҳои пӯшидатҳум (гулдор) ҳамчун гурӯҳи олиташкил.

Аз фанни химия

Салоҳият	Барномаи таълим	Китоби дарсӣ
Мафҳуми химияро донад ва аҳаммияти онро гуфта метавонад.	Модда, хосиятҳои он, моддаҳои ҳолис ва омехта, молекула ва атомҳо, реаксияҳои химиявӣ, элемент, аломати химиявӣ, массаи нисбии атомӣ ва молекула, валент, мол, массаи молӣ.	§ 1. Модда, хосиятҳои он (саҳ. 5 – 7)

Аз фанни математика

Салоҳият	Барномаи таълим	Китоби дарсӣ
Ададҳои мусбат ва манфиро меҳонад, менависад ва бо онҳо амалҳои арифметикиро иҷро карда метавонад.	Тақсимшавии ададҳои натуралӣ. Тақсимкунанда ва қаратии ададҳои натуралӣ. Нишонаи тақсимшавӣ ба 2, 3, 5, 9 ва 10. Ададҳои сода ва таркибӣ. Ададҳои мусбат ва манфӣ. Ададҳои муқобил. Муқоисаи ададҳои мусбат ва манфӣ. Ададҳои бутун. Модули адад.	Саҳ ...

Хулоса

Ҳамин тариқ, гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим амри саривактӣ ва зарурӣ буда, татбиқи он аз ҳамаи ширкаткунандагони чараёни таълиму тарбия – сохторҳои идораи соҳаи маориф ва мутахассисони он, роҳбарони муассисаҳои таълимӣ ва омӯзгорон, муаллифони китобҳои дарсӣ ва маводи таълимиву методӣ, хонандагон ва падару модарон масъулияти баланди коршиносӣ ва шавқу ҳаваси беандозаро дар роҳи таълиму тарбияи кӯдакон тақозо мекунад.

Табиист, ки чорӣ намудани муносибати босалоҳият дар таълим чараёни дарозмуддат буда, он таҷдиди назарро ба барномаҳои таълим, китобҳои дарсӣ, аз як тараф ва баланд бардоштани сатҳи омодагии омӯзгоронро, аз тарафи дигар, дар назар дорад.

Бори дигар бояд таъкид намуд, ки гузариш ба муносибати босалоҳият дар таълим маънои тамоман аз байн бурдани таълими анъанавиро ифода намекунад, балки он тавъами муҳимтарин ҷиҳатҳои мусбати таълими анъанавиро бо роҳу усулҳои муассири рушди салоҳиятнокӣ хонандагон дар назар дорад. Ба ибораи дигар, ҳадафи асосии муносибати босалоҳият дар таълим ташаккул ва рушди малакаву маҳоратҳои истифодаи донишҳои азхудшуда дар амал, дар зиндагӣ аст. Он натанҳо ба андӯхтани донишҳои зарурӣ, балки ба ташаккули шахсияти мустақил, ки тавонад дар ҷомеа мавқеи шоистаи худро пайдо кунад, равона гардидааст.

Лозим ба ёдоварист, ки муносибати босалоҳият дар таълим ба муносибати эҷодкорона таъя мекунад, аз ин рӯ, маводи дар ин китоб ҷойдодашуда, махсусан, намунаҳои барои фанҳои гуногун ҳаргиз маънои мукаммалии том ва тағйирнопазирро надорад. Муҳимтарин ҷанбаҳои муносибати босалоҳият дар таълим ва роҳу раишҳои

татбиқи он бо назардошти шароити воқеии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронидани корҳои таҳқиқотӣ ва фаъолиятҳои амалиро тақозо мекунад.

Умедворем, ки ҳамаи ҳаводорони таълиму тарбия фикру андешаҳои худро роҷеъ ба муҳтавои ин дастур ва масъалаҳои гуногуни марбут ба ҷорӣ намудани муносибати босалоҳият дар таълим дар кишвари маҳбубамон ба мураттибон ирсол хоҳанд дошт.

Фехристи манобъ

1. Байденко А. Компетенции в профессиональном образовании // Высшее образование в России. – 2004. – № 11. – С. 3-13.
2. Болотов В.А., Сериков В.В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 8-14.
3. Глоссарий терминов рынка труда, разработки стандартов образовательных программ и учебных планов. Европейский фонд образования. ЕФО, 1997.
4. Дубова М.В. О возможностях реализации компетентного подхода в начальном общем образовании // Современная педагогика. 2015. № 3 [Электронный ресурс]. URL: <http://pedagogika.snauka.ru/2015/03/332>
5. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентного подхода в образовании. Авторская версия.-М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004.
6. Қарори Ҳукумати ҚТ дар бораи «Стандарти давлатии таҳсилоти умумӣ дар ҚТ», № 494 аз 1.08.2015. Дар китоби «Ахбороти Вазорати маорифи ҚТ». – Душанбе: 2015, с.123-130.
7. Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2012, №334 “Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020”. Душанбе, 2012.
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф». – Душанбе: Шарқи озод, 2013. – 41 с.

9. Консепсияи миллии маълумоти Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қарори Ҳукумати ҚТ аз 3 майи с. 2002, № 200. Дар китоби «Ахбороти Вазорати маорифи ҚТ». – Душанбе, 2003.

10. Лутфуллоев М. Дарс. – Душанбе: «Маориф», 1995. – 192 с.

11. Пиявский С.А. Научно-ориентированное обучение / Доклады 4-й Всероссийской дистанционной августовской педагогической конференции "Обновление российской школы" (26 августа - 10 сентября 2002 г.). - <http://www.eidos.ru/conf/>.

12. Хуторской, А. В. Современная дидактика: учеб. Пособие /А. В. Хуторской. – М. : Высшая школа, 2007.

13. Шарифов, Ф., Каримова И.Х. Педагогика. - Душанбе: Ирфон, 2008 - 284 с.